

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра історії та методики її навчання

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ
ВИХОВАННЯ У ВИМІРІ СУЧАСНОСТІ

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності 014.03 Історія

освітньої програми Середня освіта: історія та
громадянська освіта. Національно-патріотичне
виховання.

Височенка Максима Олександровича
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

Керівник к. іст. н., доц Татаринов І.Є.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Рецензент к.і.н., доц. Дорошева А.О.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри історії та методики її навчання
(назва випускової кафедри)

протокол № 7 від «12» грудня 2024 р.

Завідувач кафедри

Г. Гончарова Н.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист
на відкритому засіданні ЕК

«25» грудня 2024 р.

Оцінка 90 б. визначено
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

Штаринюк Т.С.
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	8
1.1. Наукові дослідження з тематики роботи.....	9
1.2. Нормативно-правова база з питань національно-патріотичного виховання.....	18
1.3. Ціннісні орієнтири та виховний потенціал національно-патріотичного виховання.....	25
Висновки до Розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	33
2.1. Форми, методи і засоби національно-патріотичного виховання у сучасній школі.....	33
2.2. Особливості національно-патріотичного виховання в умовах повномасштабної війни у старшій школі	40
2.3. Методична розробка плану-конспекту уроку-диспуту «Сучасний прояв патріотизму».....	47
Висновки до Розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3: ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	56
3.1. Готовність вчителів до впровадження компонентів національно-патріотичного виховання школярів	56
3.2. План роботи гуртка національно-патріотичного виховання для школярів середньої школи	63

3.3. Експериментальне дослідження ефективності гурткової роботи для національно-патріотичного виховання	68
Висновки до Розділу 3	75
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	84
ДОДАТОК А: ОПИТУВАЛЬНИК ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПОНЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	90
ДОДАТОК Б: ОПИТУВАЛЬНИК УЧНІВ ЩОДО СФОРМОВАНOSTІ РІВНЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	94
ДОДАТОК В: ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ	97

ВСТУП

Актуальність проведення дослідження на тему національно-патріотичного виховання в контексті сучасності зумовлена множинними факторами, які характеризують соціокультурні, політичні та економічні трансформації, що відбуваються у глобалізованому світі. У процесі інтеграції національних держав у міжнародний простір виникає потреба в переосмисленні ідентичності, цінностей та ідеалів, що формують громадянську свідомість. Національно-патріотичне виховання постає як стратегічний інструмент, здатний забезпечити збереження культурної спадщини, мовної ідентичності та соціальної згуртованості у суспільствах, що зазнають впливу зовнішніх викликів і загроз, таких як глобалізація, міграційні процеси, інформаційні війни та політична дестабілізація.

В умовах сучасних викликів, зокрема агресії, що загрожує національному суверенітету, національно-патріотичне виховання стає важливим компонентом формування стійкої ідентичності молодого покоління. Це виховання не лише покликане сприяти розвитку патріотичних почуттів, а й стимулювати активну громадянську позицію, що є критично важливим у контексті демократичних перетворень. В умовах постійних суспільних трансформацій, що супроводжуються кризами і конфліктами, виникає необхідність у створенні системи цінностей, здатної забезпечити соціальну інтеграцію та солідарність, а також у формуванні свідомого ставлення до національних традицій, історії та культури.

Отже, дослідження національно-патріотичного виховання у вимірі сучасності є вкрай важливим, оскільки воно дозволяє не лише проаналізувати наявний стан впровадження патріотичних компонентів у освітній процес, але й виявити перспективи їх розвитку в умовах динамічних змін у соціальному середовищі. Це дослідження може сприяти формуванню ефективних освітніх стратегій, що забезпечують комплексний підхід до виховання особистості,

яка здатна свідомо орієнтуватися в сучасних реаліях, підтримуючи національні інтереси та цінності.

Об'єктом дослідження є національно-патріотичне виховання.

Предметом дослідження виступає процес розвитку та формування національно-патріотичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти.

Метою пропонованої роботи є комплексний аналіз розуміння, структури та сутності національно-патріотичного виховання та усвідомлення ефективних способів його розвитку й формування в учнів закладів загальної середньої освіти.

При цьому в роботі акцентується увага на послідовному вирішенні наступних **завдань**:

- 1) визначити мету, завдання і напрямки національно-патріотичного виховання;
- 2) проаналізувати нормативно-правову базу з питань національно-патріотичного виховання;
- 3) визначити ціннісні орієнтири та виховний потенціал національно-патріотичного виховання;
- 4) дослідити форми, методи і засоби національно-патріотичного виховання у сучасній школі;
- 5) встановити особливості національно-патріотичного виховання в умовах повномасштабної війни у старшій школі;
- 6) розробити та запропонувати план-конспект уроку-диспуту «Сучасний прояв патріотизму»;
- 7) визначити рівень готовності вчителів до впровадження компонентів національно-патріотичного виховання школярів;
- 8) розробити та запропонувати план роботи гуртка національно-патріотичного виховання для школярів середньої школи;
- 9) експериментально дослідити ефективність гурткової роботи для національно-патріотичного виховання.

Для досягнення мети дослідження і вирішення означених завдань були використані наступні методи:

- 1) *описовий метод*, який використовується протягом усього дослідження під час роботи з науковими дослідженнями;
- 2) *метод анкетування*, використання якого обумовлює тема дослідження готовності вчителів до впровадження компонентів національно-патріотичного виховання у третьому розділі дослідження;
- 3) *метод педагогічного моделювання*, завдяки якому стає можливим розробити плану-конспекту уроку-диспуту у другому розділі, а також – плану роботи гуртка національно-патріотичного виховання;
- 4) *метод педагогічного експерименту*, використання якого необхідне для апробації запропонованої у третьому розділі моделі роботи національно-патріотичного гуртка.

Наукова новизна роботи полягає у поданні комплексного дослідження структури та сутності національно-патріотичного виховання як педагогічного концепту, а також способів формування національного-патріотичного виховання у закладах загальної середньої освіти.

Джерельну базу дослідження складають наукові розробки фахівців галузі педагогіки, психології та соціології, а також законодавча база України щодо національно-патріотичного виховання, які допомагають досліджувати предмет та об'єкт магістерського дослідження.

Практичне значення дослідження обумовлює можливість використання отриманих результатів під час підготовки студентів до семінарських або практичних занять, при написанні курсових робіт, при організації роботи з національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти. Розроблена модель може бути впроваджена як форма позаурочної діяльності у середній школі будь-якого закладу загальної середньої освіти, а розроблений план-конспект уроку-диспуту може

використовуватись як методична розробка в старшій школі.

Історіографію, джерела дослідження розглянуто в Розділі 1.

Достовірність результатів дослідження забезпечується обсягом аналізованого матеріалу, методологією і загально-теоретичної базою дослідження, залученням праць авторитетних зарубіжних і вітчизняних фахівців, що складають практичну базу магістерської роботи.

Результати апробації. Результати дослідження були представлені на двох науково-практичних конференціях та опубліковані у вигляді двох статей в збірниках наукових робіт.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи становить 100 сторінки, з них основного тексту – 83.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

1.1. Наукові дослідження з тематики роботи

Національно-патріотичне виховання в українському соціокультурному середовищі виступає ключовим інструментом не лише для збереження ідентичності держави, але й для інтеграції цінностей національної свідомості в освітній процес, що є визначальним для формування особистості громадянина. Цей процес включає кілька важливих структурних компонентів, таких як громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання, що спільно спрямовані на формування комплексного світогляду в молодого покоління [17, с. 69].

Національно-патріотичне виховання в Україні є одним із ключових аспектів формування свідомого громадянського суспільства. Після Революції гідності 2014 року та у відповідь на події на сході України й анексію Криму, національно-патріотичне виховання набуло нових форм та значення, ставши одним з пріоритетів державної політики в галузі освіти й культури. Проблему національно-патріотичного виховання досліджували багато науковців, серед яких останнім часом роботи та публікації І. Беха, К. Журби, Ою Лісового, Г. Ващенко, А. Загородньої та інших.

В основі сучасного національно-патріотичного виховання лежить Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджена у 2015 році, а також Стратегія національно-патріотичного виховання (2019 р.). Ці документи визначають основні завдання виховання нового покоління українців, зокрема розвиток національної свідомості, виховання почуття патріотизму та готовності до захисту держави, і формування активної громадянської позиції. Особливу роль в цьому процесі відіграють освітні інституції, які через інтеграцію патріотичних елементів у навчальні програми впливають на формування світогляду учнів.

Науковці, такі як Іван Бех, Катерина Журба та інші фахівці Інституту проблем виховання НАПН України, підкреслюють важливість поєднання національно-патріотичного виховання з розвитком моральних і громадянських цінностей у дітей та молоді. Це включає не тільки навчання історії України чи військово-патріотичне виховання, але й залучення молоді до волонтерських ініціатив, благодійної діяльності та інших форм активної громадянської участі.

Військово-патріотичне виховання є окремим і важливим компонентом національної політики. Воно забезпечує готовність молоді до виконання свого обов'язку щодо захисту держави. У контексті нинішніх викликів, таких як війна на сході України, такі програми стали ще більш актуальними. На рівні шкіл і позашкільних закладів впроваджуються навчальні програми, що сприяють фізичній, моральній та психологічній підготовці дітей до майбутньої служби в армії.

Оксен Лісовий, Міністр освіти і науки України, у своїх виступах наголошував на важливості переосмислення патріотичного виховання в умовах сучасних викликів. Він підкреслював, що діти також мають знайти для себе значущі цілі та спосіб висловлювати свої патріотичні почуття через культурні та громадські ініціативи.

Таким чином, національно-патріотичне виховання в Україні є багатоаспектним процесом, що включає в себе як традиційні форми навчання, так і новітні підходи, які відповідають сучасним викликам. Систематична робота держави та громадянського суспільства в цьому напрямі сприяє не тільки духовному оновленню нації, але й забезпеченню національної безпеки та єдності України.

Наукові дослідження українських вчених щодо національно-патріотичного виховання останніми роками демонструють значний розвиток у контексті змін освітньої системи та соціальних викликів, які постали перед українським суспільством в умовах війни. Відповідно до останніх наукових праць, національно-патріотичне виховання займає важливе місце у

виховному процесі українських освітніх закладів. Воно розглядається як один із головних інструментів формування національної ідентичності та соціальної стійкості.

Одним з найвідоміших дослідників у цій сфері є Григорій Ващенко, який ще в середині ХХ століття підкреслював важливість патріотичного виховання в умовах багатонаціональної держави. Він наполягав, що національно-патріотичне виховання має бути побудоване на засадах взаємної поваги і співпраці між національностями, що проживають в Україні. Це положення зберігає свою актуальність і сьогодні, оскільки виховання патріотизму розглядається не лише як привілей титульної нації, але й як необхідний елемент розвитку громадянського суспільства загалом.

Сучасні дослідники, зокрема А. Загородня, акцентують увагу на адаптації національно-патріотичних програм до нових викликів. Зокрема, вони наголошують на необхідності інтеграції інноваційних методів, що враховують не тільки національну свідомість, але й індивідуальні особливості учнів, їхній рівень самосвідомості та самовдосконалення. Такі підходи дозволяють не лише підвищити ефективність виховання, але й сприяти особистісному розвитку молоді.

Крім того, сучасні дослідження підкреслюють важливість формування патріотизму через практичну діяльність, особливо в умовах війни. Зокрема, науковці вказують на важливість виховних програм, які включають волонтерську діяльність, участь у громадських ініціативах та обговорення актуальних суспільних питань, що сприяє розвитку активної громадянської позиції у молоді.

Таким чином, національно-патріотичне виховання в Україні на сучасному етапі реформування системи освіти є складним і багатовимірним процесом. Воно охоплює не тільки передачу історичних знань і культурних цінностей, але й включає розробку індивідуальних стратегій для кожного учня, що сприяє розвитку його особистості та патріотичної свідомості.

Національно-патріотичне виховання дітей сучасної України є багаторівневою, системно організованою, та цілеспрямованою діяльністю, яка охоплює широке коло державних і суспільних інституцій, зокрема органи державного управління, заклади освіти, громадські організації та сім'ю. Виховання покликане культивувати високий рівень патріотичної свідомості, що включає формування вірності власній країні, глибокої любові та шанобливого ставлення до Батьківщини, турботи про добробут народу, а також готовності виконати конституційний і громадянський обов'язок щодо захисту національних інтересів, територіальної цілісності та незалежності держави. Ці аспекти виховання спрямовані на підтримку становлення України як демократичної і соціальної держави [24].

Основна перевага національно-патріотичного виховання полягає у сприянні розвитку комплексного ставлення особистості до українського етносу, держави та нації загалом. Це виховання формує в індивідуума емоційно насичений і ціннісний підхід до української національної ідентичності, що проявляється в активній громадянській позиції та відповідальності за долю власної країни.

Головна мета освітніх заходів, орієнтованих на національно-патріотичне виховання, полягає в тому, щоб сприяти засвоєнню дітьми та юнацтвом практичного досвіду патріотичної діяльності, прищеплювати почуття патріотичного обов'язку та надавати їм можливість реалізувати цей обов'язок у конкретних діях. Таким чином, основні принципи національно-патріотичного виховання, що були розглянуті, відіграють ключову роль у формуванні стійкої національної ідентичності.

Зокрема, принцип національної спрямованості виховання акцентує на необхідності розвитку у молодого покоління національної свідомості, любові до своєї країни, здатності зберігати національну ідентичність та активної участі в процесах формування і захисту держави. Цей принцип спрямований на виховання покоління, здатного не лише усвідомлювати свою

приналежність до української нації, але й активно підтримувати її на міжнародній арені та в межах власної держави.

Принцип культуровідповідності передбачає формування у молоді культурної свідомості на основі накопиченого етичного та морального досвіду, що слугує базисом для подальшого розвитку особистості. Це положення покликане забезпечити гармонійний розвиток особистості через інтеграцію культурних цінностей у її світогляд, що сприяє не лише самореалізації індивідуума, але й збереженню та примноженню культурної спадщини нації.

З огляду на принцип гуманізації виховного процесу, виникає нагальна необхідність акцентування на індивідуальності як фундаментальній цінності у взаємодії виховних суб'єктів. У цьому контексті суб'єкт-суб'єктна взаємодія, яка ґрунтується на партнерській комунікації, передбачає рівноправність усіх учасників виховного процесу. Кожен учасник має не лише право висловлювати власні переконання, але й активно брати участь у діалозі, що спрямований на узгодження та обмін світоглядними позиціями. Це передбачає, що виховний процес стає динамічним та двостороннім, де обмін ідеями та цінностями сприяє гармонійному розвитку кожного індивіда [13, с. 3].

Організація виховного процесу старших школярів, як інтегрованої та цілісної педагогічної системи, вимагає врахування усіх аспектів різнобічного розвитку індивідуальності. Це передбачає формування єдиної, цілісної картини світу, яка допомагає учням інтегрувати отримані знання та цінності в єдиний світогляд. Важливим елементом є забезпечення наступності виховної діяльності на різних етапах розвитку школяра, що гарантує поступовий перехід від однієї форми виховання до іншої, забезпечуючи гармонійний і послідовний розвиток особистості. Даний підхід відповідає принципу цілісності, що спрямований на формування інтегрованого бачення світу та себе у ньому.

Акмеологічний принцип виховання вимагає орієнтації педагогічного процесу на досягнення максимальних духовних і моральних висот особистості. Він передбачає створення умов для розвитку потенціалу учня, допомагаючи йому досягти життєвого успіху, що спирається на усвідомлення своїх можливостей і прагнення до їх реалізації. Такий підхід дозволяє не лише формувати успішних громадян, але й сприяє розвитку у школярів відповідальності за власні дії та життя.

Принцип толерантності є важливим елементом сучасного виховного процесу. Його мета полягає у формуванні в учнів відкритого ставлення до культурних досягнень, мистецтва та вірувань інших народів. Цей принцип також сприяє розвитку вміння розпізнавати спільне та відмінне у різних культурах, що підвищує рівень міжкультурної компетентності учнів та дозволяє їм інтегруватися в глобальне суспільство, зберігаючи власну культурну ідентичність.

У рамках національно-патріотичного виховання існує ряд ключових напрямів, які спрямовані на формування у школярів глибокого почуття патріотизму та відповідальності за долю своєї країни. Це включає підтримку усвідомлення високої цінності українського громадянства, необхідності бути активним громадянином, а також формування поваги до Конституції України та державних символів, таких як герб, прапор і гімн. Вивчення та збереження культурно-історичних традицій, шанобливе ставлення до етнічних святинь, української мови та історії, є невід'ємною складовою цього процесу.

Формування національної самосвідомості, гідності, любові до рідного краю, родини та народу також є важливими аспектами національно-патріотичного виховання. Вони допомагають учням розвинути почуття приналежності до нації та відповідальності за її майбутнє. Виховання правової культури особистості та розвиток духовно-моральних цінностей є основоположними для формування гармонійної, соціально відповідальної особистості. Важливим є також формування в учнів розуміння праці як основної життєвої потреби та ключового способу досягнення успіху.

Підтримка фізичного, психічного та духовного здоров'я, а також задоволення естетичних і культурних потреб особистості, є важливими складовими виховного процесу, що спрямовані на всебічний розвиток учня. Таким чином, національно-патріотичне виховання сприяє не лише розвитку індивідуальності учнів, але й забезпечує інтеграцію загальнолюдських цінностей в їх світоглядну систему, готуючи їх до активної участі в суспільному житті країни та світу [5, с. 108].

Системне вивчення державних символів, які втілюють суверенітет держави, національну єдність і повагу до власної країни, є важливим для забезпечення належного розуміння їх значущості та регулювання порядку їх використання. Це дозволяє учням усвідомити важливість державної символіки та її роль у зміцненні національної ідентичності.

Формування національної самосвідомості особистості майбутнього правоохоронця є складним, поетапним процесом, який передбачає глибинне самоусвідомлення власної належності до національної спільноти, а також готовність сумлінно служити суспільству й державі, забезпечуючи верховенство права та захист інтересів Української держави та її громадян. Цей процес вимагає не лише знання історії та культури, але й формування моральних та етичних якостей, що спонукають до справедливості, чесності й патріотизму.

З огляду на вищенаведене, національно-патріотичне виховання дітей має на меті виконання низки ключових завдань, серед яких:

- ознайомлення з історією рідної країни, а також культурними й побутовими особливостями українців, що сприяє формуванню історичної пам'яті та національної ідентичності;
- розвиток духовно-моральних взаємовідносин між членами суспільства, що забезпечує формування гуманістичних принципів взаємодії;
- виховання пошани до культурних досягнень українського народу, а також до сучасних мистецьких форм, що відображають його самобутність і творчий потенціал;

- формування толерантного ставлення до представників національних меншин, їх культури й традицій, що сприяє соціальній згуртованості та гармонійній співпраці у багатонаціональному суспільстві;

- підтримка позитивних рис української ментальності, таких як працелюбність, чесність, свобода й справедливість, які є визначальними для соціальної поведінки та міжособистісних стосунків [7, с. 188].

Серед завдань національно-патріотичного виховання можна виокремити такі основні цілі:

- формування у свідомості вихованців стійкого патріотичного почуття, що поєднує впевненість у власній національній цінності та повагу до історичного й культурного минулого держави;

- виховання поваги до Конституції, державних законів та символіки, як основи правової та політичної культури громадян;

- набуття навичок активної участі в житті громадянського суспільства, формування вмінь співпрацювати з державними та соціальними інституціями, що сприяє інтеграції у соціум;

- розвиток мовленнєвої культури та толерантного ставлення до різних етнічних спільнот і культурних традицій, що забезпечує міжкультурну взаємодію та комунікацію;

- підтримка ключових рис національної ідентичності, таких як свобода, працелюбність, чесність і доброта, що є фундаментом соціальних взаємин;

- активне протистояння явищам українофобії, аморальності, сепаратизму, шовінізму та фашизму, що становлять загрозу для цілісності й єдності суспільства.

Ці завдання спрямовані на всебічний розвиток майбутніх правоохоронців як носіїв національних цінностей та захисників держави, що дозволяє їм не лише виконувати свої професійні обов'язки, але й бути моральними взірцями для суспільства.

Ключовим компонентом національно-патріотичного виховання молоді виступає феномен Майдану, який являє собою унікальну суспільно-

політичну подію, що стала символом жертвності та колективної боротьби за дотримання прав і свобод людини, поваги до людської гідності та захисту загальнонаціональних інтересів. Майдан демонструє готовність індивідуума відмовитися від особистих вигод заради досягнення загальної, суспільної мети, тим самим відображаючи модель громадянської відповідальності, яка є центральною у виховній парадигмі [9, с. 111].

Окремо слід виділити діяльність регіональних «Центрів військово-патріотичного виховання дітей та молоді», які виконують ключову роль у формуванні національної свідомості молодого покоління. Ці центри виступають своєрідними інституціями, що забезпечують комплексне підготовче середовище для фізичного, професійного та патріотичного виховання. Основними завданнями таких центрів є:

- підвищення фізичної та професійної готовності молоді до виконання обов'язків військової служби у складі Збройних Сил України;
- виховання патріотизму на основі традицій українського козацтва, що формує у школярів глибоке відчуття національної приналежності та готовність до захисту державних інтересів;
- поширення ідей здорового способу життя як невід'ємної частини патріотичного виховання, що сприяє всебічному гармонійному розвитку особистості;
- активізація пошукової та волонтерської діяльності серед молоді, що створює умови для практичного засвоєння цінностей служіння громаді;
- організація масових заходів, спрямованих на підвищення рівня обізнаності молоді про базові стандарти НАТО та популяризацію військової служби за контрактом у Збройних Силах України.

Водночас важливим завданням освітньої установи є інтеграція національно-патріотичних цінностей у виховний процес таким чином, щоб навчальна діяльність, особистий приклад педагогів, а також загальна атмосфера освітнього простору сприяли формуванню патріотичної свідомості у дітей. Особливу роль тут відіграє осмислення історичних подій та

національної спадщини, що забезпечує формування стійкої національної ідентичності в умовах сучасних суспільно-політичних викликів.

У цьому контексті, завдання закладу освіти полягає в тому, щоб створити таку виховну систему, де кожен елемент – від індивідуальної поведінки викладачів до архітектури навчальних програм – сприяв би самовихованню учнів в дусі патріотизму та усвідомленого ставлення до своєї ролі в національному контексті.

1.2. Нормативно-правова база з питань національно-патріотичного виховання

Формування особистості всебічно розвиненого громадянина держави, здатного реалізувати свій потенціал та розкрити таланти, є процесом, що відбувається в контексті функціонування різних нормативно-правових актів, що регулюють освітню діяльність та виховний процес. Ключову роль у цьому процесі відіграє Конституція України, яка закріплює основоположні права і свободи громадян, у тому числі право на освіту [17]. Додатково, законодавча база представлена такими документами, як Закон України «Про освіту» [14] та «Про загальну середню освіту», які визначають правові основи функціонування освітніх установ і механізми забезпечення освітніх послуг на рівні загальної середньої освіти. Важливим інструментом реалізації освітніх завдань є державна програма «Освіта», яка спрямована на підтримку якісного освітнього процесу [21].

Окреме місце в системі нормативно-правових актів займає «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015–2019 роки» [25], яка була розроблена для сприяння вихованню у молодого покоління почуття національної самосвідомості, громадянської відповідальності та відданості державним інтересам. Також, документ «Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів» [39] визначає головні напрямки виховної роботи в школах, які спрямовані на

формування моральних цінностей та національно-патріотичних ідеалів серед учнів.

Крім того, слід зазначити важливу роль міжвідомчої співпраці у розвитку патріотичного виховання. Так, 27 жовтня 2009 року єдиним наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони, Міністерства культури та Міністерства освіти і науки №3754/981/538/49 було затверджено «Концепцію національно-патріотичного виховання молоді» в рамках державної цільової програми «Молодь України» на 2009–2015 роки [25]. Ця концепція закладала фундаментальні підвалини для виховання молоді, орієнтованої на національні цінності та громадянську відповідальність, передбачаючи формування молодих патріотів, які здатні самовіддано працювати на благо держави та відстоювати її суверенітет і правовий порядок.

Центральною метою концепції було виховання молодої людини як патріота своєї держави, який не тільки усвідомлює свою національну ідентичність, а й готовий активно долучатися до розбудови України як суверенної, демократичної, правової та соціальної держави. Особистість, вихована за такими принципами, повинна демонструвати національну гідність, знати свої права та обов'язки, вміти цивілізовано їх захищати та сприяти збереженню громадянського миру і гармонії в суспільстві. Крім того, концепція ставила за мету розвиток конкурентоспроможної особистості, здатної до самореалізації в різних сферах суспільного життя: як громадянин, сім'янин, професіонал і носій національної культури.

Проте, у 2013 році наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України та Міністерства внутрішніх справ України від 21 жовтня №1453/716/997 була затверджена нова «Програма патріотичного виховання молоді у навчальних закладах України». Вона суттєво переглядала та модифікувала положення попередньої концепції, оскільки орієнтувалася на стандарти, що були більш наближені до пострадянського історичного наративу. Ця зміна вказувала на намагання встановити нові акценти у

вихованні, спрямовані на консолідацію історичних поглядів, відмінних від тих, що були притаманні концепції 2009 року.

Останнім часом було здійснено низку заходів, спрямованих на активізацію процесу патріотичного виховання молоді в Україні, що відображається у розвитку законодавчої та інституційної бази. Одним із значних кроків у цьому напрямку стало створення у Верховній Раді України Міжфракційного депутатського об'єднання «За національно-патріотичне виховання». Головною метою цього об'єднання є консолідація зусиль народних депутатів, представників виконавчої влади, політичних діячів, а також активістів громадянського суспільства задля удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері патріотичного виховання. Це передбачає розроблення та прийняття єдиної державної концепції національно-патріотичного виховання, а також внесення змін до чинного законодавства, які б сприяли підвищенню рівня патріотичної свідомості серед молоді. У разі необхідності передбачається створення нових нормативних актів, що регулюватимуть процес виховання молодого покоління в дусі національної самосвідомості, громадянської відповідальності та відданості державним інтересам.

У контексті оптимізації патріотичного виховання важливо звернути увагу на низку указів Президента України, які стали відповіддю на виклики часу та сприяли активізації цього процесу. Зокрема, указ №806/2014, підписаний Президентом Петром Порошенком, встановлює День захисника України, який є важливим елементом формування національної ідентичності та шанування військових традицій українського народу. Також указ №69/2015 «Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні» став вагомим кроком у розвитку історичної пам'яті та національної свідомості, оскільки підкреслює значення подій Революції гідності в формуванні сучасного українського патріотизму. Крім того, указ №744/2014 «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» зобов'язує компетентні органи оперативно

розробити комплекс заходів, що мають на меті радикальне покращення патріотичного виховання молоді, що є важливою складовою національної безпеки.

Суттєвим чинником у модернізації патріотичного виховання стала ініціатива Міністерства освіти і науки України, яка в 2014 році представила концептуальне бачення цього процесу. 26 березня 2015 року було затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015-2019 роки. Основною метою цього документу стало створення системної нормативно-правової та інформаційно-методичної бази, що дозволить здійснювати патріотичне виховання у навчальних закладах України на якісно новому рівні. Зокрема, пропонувалося забезпечити науково-методичну підтримку, включаючи створення сучасних навчальних програм, посібників та інформаційних ресурсів національно-патріотичної тематики. Ця концепція передбачала розробку заходів, що сприяли б формуванню у дітей та молоді усвідомлення власної національної ідентичності, гордості за історію та культуру своєї країни, а також підвищення рівня громадянської активності та відповідальності.

Важливо зазначити, що у межах реалізації цієї концепції був створений Центр патріотичного виховання при Міністерстві освіти і науки, який відіграє ключову роль у координації та методичному супроводі патріотичного виховання. Діяльність Центру спрямована на розробку та впровадження освітніх ініціатив, які мають на меті популяризацію патріотичних цінностей серед учнівської та студентської молоді, а також на формування у них позитивного ставлення до служби в Збройних силах України. Додатково, було запроваджено спеціалізований інформаційний ресурс, присвячений національно-патріотичній тематиці, який надає доступ до матеріалів та ресурсів, що сприяють поширенню патріотичних ідеалів у суспільстві.

Класифікація цінностей залишається складною науковою проблемою, яка викликає чимало дискусій серед дослідників різних галузей гуманітарних

та соціальних наук. Важливість різних типів цінностей, таких як здоров'я, сім'я, моральність, гідність, гуманізм і патріотизм, підкреслюється у численних нормативно-правових документах, що регулюють освітні та виховні процеси в Україні. При цьому, надавати перевагу якомусь окремому виду цінностей є недоцільним, оскільки кожен із них відіграє критично важливу роль у формуванні гармонійно розвиненої особистості. У цьому контексті, однією з основних методологічних підстав для виховання молоді слугують "Основні методичні рекомендації щодо навчання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів", які є провідним нормативним документом для педагогів та класних керівників.

Цей документ охоплює комплекс ціннісних орієнтирів, які стосуються різних аспектів розвитку особистості та її взаємодії із зовнішнім світом. По-перше, ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави полягає в таких важливих характеристиках, як патріотизм, національна самосвідомість, політична культура та гордість за свою належність до українського народу та етнічної групи. Ці складові є основоположними у формуванні громадянської відповідальності та активної участі у суспільно-політичному житті країни.

По-друге, документ підкреслює важливість ціннісного ставлення особистості до родини та найближчого соціального оточення. Це виявляється у моральних чеснотах, здатності жити й працювати в колективі – чи то в класі, чи в школі, чи в родині. Моральна культура особистості формується через виховання етичних норм поведінки, що дозволяють індивідууму гармонійно інтегруватися у соціум і підтримувати здорові міжособистісні стосунки.

Третій аспект – це ціннісне ставлення до себе, яке проявляється у здатності дитини оцінювати себе як носія фізичних, психічних і соціальних характеристик. Важливо, щоб індивід усвідомлював власну фізичну, емоційну та соціальну силу, що є фундаментом для формування самоповаги, адекватної самооцінки та особистісного розвитку [26, с. 12].

Ціннісне ставлення до природи також посідає вагоме місце у системі виховання. Розуміння значення природи, її впливу на життя людини, формування екологічної свідомості та прагнення зберегти природне середовище є необхідними елементами гармонійного співіснування людини з навколишнім світом. Усвідомлення потреби захисту навколишнього середовища сприяє мотивації до участі у природоохоронній діяльності та розвитку екологічної культури.

Ще одним важливим напрямком виховання є ціннісне ставлення до праці. Формування в учнів усвідомлення суспільної значущості праці, готовності до професійної діяльності, трудової мобільності та працелюбства сприяє їхній інтеграції в економічне життя суспільства. Виховання в душі поваги до праці стимулює розвиток таких особистісних якостей, як відповідальність, дисциплінованість і професійна етика.

Нарешті, особливого значення набуває ціннісне ставлення до мистецтва, яке проявляється у розвитку естетичної культури та сприйняття навколишнього середовища як естетичної цінності. Уміння розуміти мистецтво, як культурне надбання українського народу та людства загалом, сприяє формуванню в особистості почуття належності до національних та світових культурних традицій.

Усі ці аспекти виховання мають на меті формування багатогранної, всебічно розвиненої особистості, яка здатна брати активну участь у житті суспільства та виконувати роль гідного громадянина. Реалізація цього завдання здійснюється через систему ціннісних орієнтирів, закладених у документі "Основні орієнтації виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів". Однією з ключових цінностей у процесі національно-патріотичного виховання є формування у молоді відповідного ставлення до суспільства та держави, що проявляється в патріотизмі, правосвідомості, політичній культурі та міжетнічній толерантності [29, с. 2].

Аналіз наукової літератури, досягнень сучасної педагогічної практики та нормативно-правових документів дозволяє зробити висновок, що

патріотизм є багатограним соціально-культурним феноменом, який включає в себе низку складових компонентів. По-перше, це глибока та безкорислива любов до своєї Батьківщини, що супроводжується впевненістю в її перспективному майбутньому та прагненням до її розвитку. По-друге, це доброзичливе ставлення до співвітчизників, виражене в готовності до соціальної взаємодії та підтримки. Третій важливий аспект патріотизму полягає у пошані до родинних традицій та цінностей, а також до місця свого походження — батьківського дому, що є осередком формування моральних та культурних цінностей.

Особливої уваги заслуговує любов до рідної мови, яка усвідомлюється як духовний скарб нації та один із фундаментальних елементів національної ідентичності. Також до ключових проявів патріотизму належить шанобливе ставлення до історичної спадщини та культурних надбань свого народу, що відображає ціннісну орієнтацію на збереження та примноження національної культури. Патріотизм також виражається в прагненні індивіда працювати на благо своєї рідної землі, роблячи вагомий внесок у розвиток регіону та держави загалом. Важливим компонентом є дотримання здорового способу життя, яке сприяє як індивідуальному, так і суспільному добробуту [11, с. 114].

У цьому контексті необхідно підкреслити, що успішність учнів старших класів у значній мірі визначається якісними характеристиками особистості педагога. Вчитель має виступати не лише джерелом знань, але й носієм високих морально-етичних принципів, що є прикладом для учнів. Його компетенція має включати не лише ґрунтовні знання у своїй предметній галузі, а й володіння сучасними педагогічними технологіями, що дозволяють ефективно взаємодіяти з учнями, а також постійне вдосконалення своїх знань з метою адаптації до змінних умов педагогічної діяльності.

Особливе місце у виховній діяльності школи займає класний керівник, який, виконуючи функції організатора учнівського колективу, здійснює керівництво не лише навчальним процесом, але й формуванням особистісних

якостей учнів. Він є тим педагогом, на якого покладено завдання безпосереднього виховання школярів, що робить його діяльність надзвичайно важливою для загального успіху виховної роботи навчального закладу. Хоча виховний процес часто залишається поза формальними критеріями оцінювання, саме він є суттєвим показником ефективності роботи школи як суспільної інституції.

1.3. Ціннісні орієнтири та виховний потенціал національно-патріотичного виховання

У сучасній педагогічній науці поняття «цінностей» займає центральне місце, оскільки воно охоплює суттєві елементи морального виховання, які складають найважливіші компоненти внутрішньої культури особистості. Ці компоненти не лише відображають загальні морально-етичні орієнтири, але й безпосередньо визначають поведінкові установки, що впливають на ставлення індивіда до суспільства, природи, інших людей та, що особливо важливо, до самого себе. Цінності формуються через особистісні якості, установки і властивості, які віддзеркалюють глибинні мотиви діяльності людини, її етичні та соціальні пріоритети, а також світоглядні позиції.

Педагогічна аксіологія, тобто наука про цінності у педагогіці, наразі переживає процес глибокого оновлення та перегляду своїх фундаментальних положень. Це зумовлено появою нових соціальних, культурних, науково-технічних викликів, які ставлять перед педагогікою завдання переосмислення концептуальних основ виховання. В останні десятиліття значно зросла кількість наукових досліджень, присвячених проблематиці цінностей. Такі ключові поняття, як «моральні цінності», «ціннісні орієнтири», «етичні настанови», набули нових інтерпретацій та підходів до їх вивчення. Сьогодні термін «цінність» трактується в різних наукових контекстах і має понад сотню визначень, що свідчить про складність, багатовимірність і багатозначність цього явища. Спектр тлумачень цінностей охоплює настільки

широкий діапазон, що часом вони навіть вступають у внутрішню суперечність між собою, ускладнюючи спроби узагальнення та синтезу різних підходів.

Невизначеність і багатозначність поняття «цінність» породжує труднощі при його науковому застосуванні, особливо в педагогіці, де важливо мати чіткі методологічні орієнтири для виховної діяльності. Багатоманітність трактувань цього терміна свідчить про його міждисциплінарний характер і різні рівні розуміння, залежно від сфери знання. У філософії цінності переважно розглядаються з гносеологічних позицій, тобто як категорії пізнання, які відображають етичні та екзистенційні аспекти буття. Соціологія, навпаки, підходить до цінностей як до інтегральних елементів соціальної системи, що визначають взаємодію індивідів у суспільстві. Психологія розглядає цінності як важливі механізми регуляції людської поведінки, які впливають на мотиваційну сферу і когнітивні процеси. У педагогіці ж цінності виступають як своєрідні норми, що забезпечують змістовну основу виховного процесу та визначають його стратегічні напрями [31].

У контексті даного дослідження цінності будуть розглядатися як феномен, що задовольняє фундаментальні потреби індивіда, є для нього значущим і корисним з погляду особистісного розвитку. Це визначення ґрунтується на ідеї про те, що цінності, будучи внутрішньою частиною світогляду особистості, формують її життєву стратегію, впливають на її поведінку і є ключовими регуляторами соціальної взаємодії.

Ціннісні орієнтації, які є невід'ємною складовою особистісної структури, входять до мотиваційної сфери людини, виконуючи роль регуляторів поведінки в різних життєвих ситуаціях. Вони відображають не лише ставлення індивіда до зовнішнього світу, але й його внутрішні настанови стосовно власного «Я». Як зазначає дослідник І. Бушман, система ціннісних орієнтацій є динамічною, складною та гнучкою структурою, яка постійно розвивається під впливом нових життєвих обставин. Ця система

визначає активність людини, її здатність до адаптації та самореалізації в умовах сучасного суспільства, яке зазнає постійних трансформацій.

Таким чином, ціннісні орієнтації відіграють центральну роль у формуванні моральної ідентичності особистості, забезпечуючи її інтеграцію в соціум та визначаючи вектор її життєвого шляху. Вони є основою для формування особистісних якостей, що виявляються у взаємодії з іншими людьми, у ставленні до суспільства, природи та самого себе, роблячи людину активним суб'єктом соціальних відносин [35, с. 288].

У наукових дослідженнях різних авторів пропонується множинна класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій на основі ряду ознак, що, в свою чергу, сприяє більш глибокому розумінню сутності цих понять. Такі класифікації не тільки відображають багатогранність цінностей, але й відкривають можливості для їх комплексного аналізу з різних перспектив. Важливо відзначити, що жодна з цих класифікацій не є виключною; навпаки, вони функціонують як доповнюючі один одного компоненти в загальному контексті вивчення цінностей, дозволяючи сприймати їх як матеріальні та ідеальні об'єкти навколишнього світу, які мають як індивідуальне, так і суспільне значення.

У світлі сучасних освітніх реалій стає очевидним, що розвиток ціннісних орієнтацій учнів має відбуватися не лише через традиційні навчальні процеси, але й через різноманітні форми педагогічної діяльності, включаючи позакласну роботу. В даний час існує нагальна потреба в реінтеграції та оновленні позакласних заходів у сучасних навчальних закладах. Сьогодні позакласна діяльність повинна значно розширити свої межі, виходячи за рамки звичних форм, які переважно спрямовані на вирішення навчальних завдань і організацію дозвілля школярів.

У процесі формування ціннісних орієнтацій особистості як свідомо спрямованої діяльності, що має на меті створення умов для ознайомлення, активного сприйняття та глибокого усвідомлення загальнолюдських цінностей, особливе значення набуває питання позакласної діяльності учнів

як важливого ресурсу трансформації ціннісних орієнтацій. Це питання набуває критичного значення, оскільки саме в рамках позакласної роботи можна реалізувати численні можливості для формування у дітей соціально значущих цінностей та ціннісних орієнтацій.

Варто зазначити, що при розгляді кожного з напрямів формування ціннісних орієнтацій учнів, зміст позакласної діяльності, який базується на принципах вибору форм та методів участі, врахуванні інтересів, вікових особливостей, індивідуальних переживань, творчості і активності дітей, забезпечує значний вплив на формування соціально значущих цінностей. Ця особливість дозволяє більш ефективно впливати на особистісний розвиток учнів, сприяючи їх інтеграції в соціум через активну участь у позакласних заходах.

Аналізуючи зміст різноманітних напрямів позакласної діяльності, ми мали за мету оцінити потенціал кожного з них у формуванні соціально та особистісно значущих цінностей школярів. Наприклад, загальна інтелектуальна спрямованість позакласної роботи має потенціал у розвитку цінностей та ціннісних орієнтацій старшокласників, що проявляється у формуванні критичного мислення, розвитку навичок аналізу інформації, освоєнні наукових законів і термінів, а також у знайомстві з різними варіантами особистісної діяльності та проявах нахилів і інтересів. Таким чином, позакласна робота стає важливим компонентом у системі освіти, що забезпечує формування ціннісних орієнтацій учнів і, відповідно, їх гармонійний розвиток у суспільстві [41, с. 117].

Соціальна спрямованість позакласної роботи в навчальному процесі володіє значним ціннісно-творчим потенціалом, який реалізується через інтеграцію суспільно корисної діяльності та практик, що мають важливе соціальне значення. Цей потенціал виявляється в тому, як позакласні заходи можуть стати важливими інструментами для формування свідомого і активного громадянина, спроможного до участі в суспільному житті. Однією з ключових характеристик загального культурного спрямування позаурочної

діяльності є її роль у підвищенні рівня екологічної грамотності, розвитку естетичних цінностей, а також формуванні емоційної сфери, творчих задатків та почуття прекрасного серед старшокласників. Ці аспекти безпосередньо впливають на формування ціннісних орієнтирів, що є критично важливими для всебічного розвитку особистості підлітка.

Залучення підлітків до особистісно значущих форм позакласної діяльності, які справляють естетичний і емоційний вплив на учнів, створює умови, необхідні для глибокого сприйняття цінностей загальної культури та виховання. Цей процес є багатоаспектним і передбачає не лише усвідомлення культурних цінностей, а й їх інтеграцію в особистий досвід учнів. У цьому контексті специфічні властивості морального та духовного спрямування позаурочної активності акцентують увагу на вихованні патріотичного почуття і залученні старших школярів до гуманістичних цінностей, які формують їхню громадянську позицію та соціальну відповідальність [46, с. 102].

Засвоєння морально-духовних і етичних орієнтацій у рамках духовно-морального спрямування передбачає активне використання інтерактивних та активних форм навчання, що ґрунтуються на особистісно орієнтованій взаємодії. У цьому процесі цінності, сформовані в рамках зазначеного спрямування, проникають у простір освіти, освітньої системи, а також у різноманітні види діяльності школярів, створюючи інтегроване середовище для їхнього особистісного та соціального розвитку.

Очевидно, що формування та розвиток ціннісних орієнтацій учнів повинні реалізовуватися через усі сфери позакласної діяльності, оскільки кожна з цих сфер має потенціал впливати на формування ціннісних орієнтацій у старшокласників. Це підтверджує важливість комплексного підходу до організації позакласної роботи, де кожен елемент сприяє досягненню спільної мети – формуванню у молоді стійких ціннісних орієнтацій, які визначатимуть їхню поведінку та світосприйняття у майбутньому. З огляду на це, позакласна діяльність стає не просто доповненням до навчального

процесу, а невід'ємною складовою, яка сприяє всебічному розвитку особистості, її інтеграції у суспільство та реалізації власного потенціалу.

У процесі дослідження різноманітних можливостей, що відкриваються в контексті формування цінностей та ціннісних орієнтацій старшокласників, ми прийшли до значущого висновку, що при плануванні змісту та форм позакласної роботи викладачам необхідно враховувати низку важливих аспектів, які можуть суттєво вплинути на результативність освітнього процесу. Кожен напрямок позакласної роботи володіє значним ресурсом, здатним сприяти формуванню цінностей і ціннісних орієнтацій, що є важливими складовими розвитку особистості учнів. Відповідно, у навчальних планах має бути акцент на пріоритетах, що стосуються як форм, так і змісту заходів, які організовуються відповідно до реального рівня розвитку ціннісних орієнтацій учнів. Це вимагає гнучкого підходу до реалізації освітніх програм, що адаптуються до потреб та інтересів молоді, а також до соціокультурного контексту, в якому вони перебувають.

Крім того, в контексті розвитку цінностей та ціннісних орієнтацій важливе місце займають соціальні практики, які розробляються та реалізуються в рамках кожного з напрямків позакласної діяльності. Ці практики не лише надають учням можливість долучатися до різноманітних благодійних заходів і волонтерських ініціатив, але й сприяють розвитку їхньої соціальної відповідальності, формуючи почуття спільності та приналежності до ширшого соціуму. Таке залучення до суспільно значущої діяльності, що об'єднує творчі, практичні та навчальні компоненти, створює умови для комплексного розвитку особистості школярів. Важливість таких заходів полягає в тому, що вони не тільки стимулюють розвиток ціннісних орієнтацій, але й формують у учнів усвідомлення їхньої соціальної ролі та відповідальності в сучасному світі [46, с. 81].

При цьому, визначаючи форми і методи позакласної роботи, варто наголосити на необхідності гармонізації інтересів учнів та можливостей навчального закладу. Це передбачає не лише належне узгодження змісту

позакласної діяльності з потребами та запитами учнів, а й оптимізацію ресурсів навчального закладу для забезпечення якісної реалізації освітніх ініціатив. Таким чином, системний підхід до організації позакласної роботи може стати ефективним інструментом у формуванні ціннісних орієнтацій старшокласників, адже він дозволяє інтегрувати знання, творчі навички та соціальну відповідальність у єдину освітню практику.

Висновки до Розділу 1.

У рамках нашого першого розділу ми провели детальний аналіз, спрямований на вивчення ключових аспектів, що стосуються цілей, завдань та основних напрямів національно-патріотичного виховання. Встановлено, що національно-патріотичне виховання дітей виступає як складний, систематизований та цілеспрямований процес, що охоплює діяльність численних інституцій, серед яких особливо важливими є органи державного управління, освітні заклади, громадські об'єднання, а також родина. Кожен з цих елементів відіграє свою унікальну роль у формуванні національної свідомості та патріотичних почуттів у підростаючого покоління, вимагаючи інтеграції зусиль для досягнення спільної мети.

З метою всебічного і якісного дослідження зазначеного питання, ми розглянули особливості нормативно-правової бази, що регулює питання національно-патріотичного виховання дітей старшої школи. Аналіз цієї бази дав змогу виявити основні законодавчі акти та програми, які є основою для реалізації виховних завдань у цій галузі. Слід зазначити, що такі документи формують певні орієнтири та вимоги до організації виховного процесу, а також підкреслюють важливість інтеграції національно-патріотичних цінностей у навчальний процес.

У нашому дослідженні також акцентується увага на необхідності формування моральних, етичних і духовних ідеалів у рамках виховного процесу. Важливим є те, що оволодіння цими цінностями має відбуватися не

лише на рівні теорії, а й через практичні дії, що передбачає застосування активних та інтерактивних форм навчання, оснований на принципах особистісно-орієнтованої взаємодії. Ці методи дозволяють учням глибше усвідомити і засвоїти цінності, що формуються в контексті національно-патріотичного виховання.

Крім того, цінності, які виникають у цьому процесі, повинні не лише залишатися в межах теоретичних обговорень, а й активно проникати в освітній простір, реалізуючись у різних видах діяльності здобувачів освіти. Це забезпечить інтеграцію національно-патріотичних ідей у всі аспекти життя учнів, формуючи їх як свідомих і відповідальних громадян, готових до активної участі в суспільному житті. Таким чином, національно-патріотичне виховання перетворюється на важливий інструмент у формуванні активної життєвої позиції молоді, що має значний вплив не лише на систему освіти, а й на суспільство в цілому, адже виховання патріотизму в молодому поколінні є запорукою стабільності та процвітання держави.

РОЗДІЛ 2: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

2.1. Форми, методи і засоби національно-патріотичного виховання у сучасній школі

Криза національно-патріотичного виховання серед учнівської молоді призводить до суттєвих духовно-моральних зрушень у суспільстві, що в свою чергу ставить під загрозу його стабільність і розвиток. В умовах сучасності одним з ключових завдань загальноосвітніх навчальних закладів стає виховання у старшокласників патріотизму як надзвичайно важливої духовно-моральної та громадянської цінності.

Сьогодні патріотизм постає як невідкладна потреба, яка вимагає активної участі не лише держави, а й кожного індивіда. Через глибоку любов до Батьківщини, особистість прагне створити умови для взаємного збагачення, що забезпечує не лише її власний розвиток, але й сприяє формуванню такого суспільства, яке виступає каталізатором самореалізації кожної людини та формує її патріотичну свідомість на основі високих моральних стандартів.

Важливість національно-патріотичного виховання зростає в контексті процесу формування України як суверенної демократичної держави. При цьому необхідно враховувати, що Україна є багатонаціональною країною, що вимагає особливого підходу до інтеграції різних етнічних груп. Відтак,

процеси об'єднання представників різних етносів, створення правової держави та розвитку громадянського суспільства мають базуватися на демократичних цінностях, які є основою для ефективного патріотичного виховання.

Критеріями, що визначають патріотизм, є любов, вірність та служіння Батьківщині, а також активна зацікавленість у забезпеченні цілісності і суверенітету України. Крім того, важливою є зацікавленість у її сталому розвитку в контексті демократичного національного відродження, що передбачає гармонізацію державних, громадських та особистісних інтересів у повсякденному житті. Патріотизм також включає знання специфіки своєї «малої Батьківщини» і глибоку любов до неї [50, с. 34].

Дослідження, проведене О. Коркішко, зосереджується на проблематиці патріотизму учнів загальноосвітніх навчальних закладів у позаурочний час. Він визначає патріотизм як духовно-моральний принцип існування особистості, що характеризується відповідальним ставленням до життя, рідної землі, Батьківщини та народу. Це включає активну працю на благо Батьківщини, примноження її багатств, розвиток науки і культури, а також захист свободи й честі своєї держави.

О. Коркішко у своїй роботі розробив орієнтовний зміст патріотичного виховання, у якому виокремлено три ключові складові: державну, суспільну та сімейну. Ці елементи формують авторські критерії патріотичного виховання учнів 5-11 класів, що підкреслює важливість багатогранного підходу до цієї проблеми [52, с. 16].

З урахуванням вікових особистісних новоутворень, І. Бех наголошує на тому, що процес патріотичного виховання слід починати з першого року навчання в школі. У цьому контексті важливо спиратися на ту морально-духовну базу, яку дитина отримала в дошкільному віці, а також у процесі сімейного виховання. Це свідчить про необхідність безперервності виховного процесу, де кожна стадія навчання підсилює попередню.

Позакласна діяльність відіграє значну роль у навчально-виховному процесі школи, забезпечуючи гнучкість і цілеспрямованість навчальної діяльності через логічний зв'язок з основним навчальним процесом. Цей компонент сприяє практичному засвоєнню знань, отриманих учнями під час уроків, і створює умови для їхнього активного залучення до навчання [52, с. 17].

Формування патріотичних почуттів у школярів має розпочинатися ще в дошкільному періоді, продовжуючи в початковій ланці освіти, аби у середній школі досягти належного середнього та високого рівня сформованості національно-патріотичного відчуття.

Для досягнення цієї мети необхідно оновити зміст патріотичного виховання, урізноманітнити його форми та методи, впроваджуючи більш сучасні підходи, такі як метод проєктів і інтерактивні технології. Ці інновації дозволять залучити учнів до активної діяльності, забезпечити їхнє спілкування з однолітками з питань, що стосуються виховання патріотизму, а також сприяти розвитку інтересу до історії свого народу та родини.

Крім того, важливо залучати родини учнів до участі у виховному процесі школи. Розробка програм, що забезпечують системне використання елементів народної педагогіки та традицій національного виховання, сприятиме розвитку творчих здібностей молодших школярів. Це, в свою чергу, дозволить оновити матеріали музеїв або куточки історії, пов'язані з родиною чи населеним пунктом учнів, які стануть результатом роботи з патріотичного виховання [48, с. 31]. Таке інтегроване підходження до виховання забезпечить більш ефективне формування патріотичних цінностей у молодого покоління, що є основою для стабільного розвитку суспільства.

Враховуючи ключові напрями експериментально-дослідницької роботи, присвяченої проблематиці патріотичного виховання, ми ідентифікували кілька важливих аспектів, які вимагають детального дослідження. По-перше, це виховання поваги до героїко-патріотичного минулого українського народу, яке є надзвичайно актуальним у контексті

формування національної свідомості. По-друге, особливої уваги заслуговує героїко-патріотичне виховання через призму історичної локальної традиції, зокрема на прикладах козацької історії, що відіграє значну роль у вихованні патріотичних почуттів у молодого покоління. По-третє, підтримка поваги до культурної спадщини українського народу, зокрема до його мови, демонструючи це на прикладі творчої спадщини Т. Шевченка, є важливим аспектом у патріотичному вихованні. Нарешті, важливим є використання засобів народознавства, таких як народна символіка, традиційні ігри та фольклор, у процесі патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку, що сприяє формуванню їхньої національної ідентичності.

Серед сучасних форм і методів патріотичного виховання виділяються такі, як метод проєктів, колективно-творчої діяльності (КТС), метод ситуаційного навчання, організація відвідувань художніх виставок і музеїв, диспути, ігрові методи, а також участь в акціях, включаючи благодійні та екологічні заходи. Однак, на жаль, реалізація цих методів у практиці навчання є доволі обмеженою, і не всі вчителі активно їх застосовують у своїй роботі [42, с. 100].

У сучасних умовах, коли в освітньому процесі набирають популярності гуманістичний та особистісно орієнтований підходи, важливо усвідомлювати, що активна участь учня в процесі виховання є не лише бажаною, а й необхідною. У контексті сучасної освіти термін «метод виховання» слід трактувати як спосіб спільної діяльності, що передбачає партнерство і співпрацю між учителем та учнем у досягненні спільних освітніх цілей.

Ми поділяємо думки М. Фіцули та Н. Мойсеюк, які визначають методи виховання як найважливіші способи взаємопов'язаної діяльності вихователя та вихованців. Ці методи спрямовані на усвідомлення учнями сутності суспільних цінностей, розвиток позитивних ставлень до них, формування відповідних навичок і звичок поведінки, їх корекцію та вдосконалення, а також на підтримку розвитку індивідуального потенціалу особистості [32, с.

30]. Цей підхід підкреслює важливість інтеграції знань, навичок і цінностей у процес виховання, що в свою чергу сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості.

На жаль, у контексті патріотичного виховання учнів старшої школи потенціал сучасних методів, таких як метод проєктів, міні-мішків, міні-дискусій, колективно-творчої діяльності (КТС) та ігрових подорожей, використовується не в повній мірі. Відзначена ситуація свідчить про необхідність більш активного впровадження цих інноваційних підходів у навчальний процес, що могло б істотно підвищити його ефективність. У зв'язку з цим, в рамках створення та реалізації формувального етапу нашого дослідження ми зосередили особливу увагу на застосуванні методу проєктів.

Згідно з думкою С. Сисоевої, суть цієї педагогічної технології полягає в стимулюванні інтересу учнів до досліджуваної проблеми, здобутті необхідних знань і вмінь для її розв'язання, а також в організації проєктної діяльності, спрямованої на практичне вирішення виявленої проблеми. Завершальним етапом цієї технології є практичне застосування отриманих результатів [46, с. 36]. Важливим аспектом є те, що результати діяльності повинні бути очевидними, зрозумілими та відчутними, що дозволяє їх використовувати в реальних практичних умовах.

Запропоновані проєкти орієнтовані на практику, а активна участь кожного члена групи є надзвичайно важливою для їх реалізації та проєктування кінцевих результатів. Цей підхід підтримує активність кожного учасника відповідно до його індивідуальних можливостей, сприяє розвитку навичок колективного прийняття рішень, формує здатність встановлювати довірі, гуманні партнерські стосунки між учасниками, а також навчає виконувати адекватні соціальні ролі і конструктивно долати конфлікти.

Ключовим етапом даного процесу є колективне обговорення результатів спільної дослідницької діяльності, що дозволяє кожному учаснику презентувати та захистити свій проєкт. Найважливішим є те, що участь учня в таких проєктах з першого року навчання суттєво підвищує його

адаптивність до швидко змінюваних умов життя в постіндустріальному суспільстві. Це, у свою чергу, сприяє розвитку у дитини патріотичних почуттів, таких як любов до Батьківщини, повага до рідних та родини, а також гордість за спадщину предків і бажання виявити гідність у підтриманні їхнього славного минулого [22, с. 40]. Таким чином, метод проєктів не лише підвищує ефективність навчання, але й формує у молоді глибоке усвідомлення своїх національних цінностей та ідентичності.

Основним методом, що лежить в основі реалізації проєкту, може виступати ігрова діяльність учнів, яка сприяє їхньому активному залученню у навчальний процес. Результатом цієї роботи стане презентація сімейних фотоальбомів, підготовлених разом з батьками. На завершальному етапі проєкту доцільно організувати сімейний відпочинок, в якому братимуть участь усі члени родини. Це заходи будуть включати в себе презентацію створених фотоальбомів, а також розповіді дітей про найближчих родичів, що допоможе зміцнити сімейні зв'язки та взаєморозуміння.

Для організації діяльності можна використовувати такі форми співпраці, як спільна робота учнів із сім'єю. Це може включати виконання завдання з створення «портрету сім'ї» з залученням усіх її членів, презентацію своїх сімейних захоплень (хобі), а також можливість відзначити значущі події в родині. Важливо також ознайомити учасників з родинними традиціями, демонструючи етнонаціональні та культурні особливості родини [13, с. 4].

Темою проєкту може бути «Я і мої прабабусі та прадідусі», що передбачає вивчення учнями життєвих шляхів найстарших членів родини. Це дослідження сприятиме розвитку допитливості, активності та ініціативи у дітей, вихованню поваги до пам'яті своїх предків, а також формуванню почуттів гордості, любові, гідності та честі за свій рід.

Окрім вказаних методів і форм роботи, які передбачають ігрову діяльність та спільну роботу батьків з дітьми старшого віку, важливо пропонувати також нові підходи – індивідуальну роботу учнів. В рамках цієї

діяльності школярі можуть вести спеціалізовані щоденники, у яких фіксуватимуть зібрану інформацію, а також складати родинні хроніки [10, с. 8].

В процесі проведення занять можна організувати сімейні вікторини, конкурси-презентації національних кухонь та ремесел. Цікавою формою роботи можуть стати сімейні поїздки на малу батьківщину членів родини, що сприятиме формуванню у дітей відчуття причетності до своєї історії [6, с. 18].

Протягом реалізації проєктів діти матимуть можливість завершити роботу над створенням родинного дерева, навчатися презентувати сімейні реліквії та їхню історію. Вони вивчатимуть біографії всіх членів родини, набуватимуть навичок спілкування з дорослими, а також працюватимуть з літературними джерелами в бібліотеках. Важливим аспектом є ознайомлення з термінами «генеалогія» та «родовід» за допомогою словників, пошук прислів'їв про сім'ю та старші родини, а також підготовка добірок народних пісень, особливо тих, що належать до старовинних традицій [1, с. 78]. Таким чином, реалізація проєктів не лише розвиває навички учнів, але й формує у них глибоке усвідомлення значення сімейних зв'язків і культурної спадщини.

Зазначені методи є важливими інструментами, що сприяють глибокому та конструктивному розвитку національно-патріотичних почуттів у дітей старшого шкільного віку, при цьому не вимагаючи застосування будь-яких примусових чи насильницьких заходів. Ці методи, що ґрунтуються на принципах заохочення та стимулювання інтересу до патріотичної тематики, створюють сприятливі умови для органічного формування почуття патріотизму у молоді.

Важливо підкреслити, що на базі цих методичних підходів та засобів можна поступово та послідовно займатися формуванням і розвитком патріотичних почуттів, використовуючи різноманітні активності, які заохочують учнів до самовираження та активної участі у житті суспільства. Таким чином, ці методи не лише сприяють розширенню знань про історію та

культуру рідної країни, але й формують у молоді позитивну ідентичність та почуття гордості за свою національність.

Застосування цих підходів забезпечує не лише теоретичну підготовку, але й практичний досвід, що дозволяє учням відчувати свою приналежність до національної спільноти. Через участь у різноманітних проєктах, акціях, конкурсах та інших формах діяльності діти можуть усвідомити важливість національних цінностей, традицій та історії, що, в свою чергу, сприяє глибшому засвоєнню патріотичних ідей і принципів.

Отже, запровадження зазначених методів у виховний процес має на меті не лише формування поверхневого інтересу до патріотизму, але й глибоке, усвідомлене прийняття учнями цінностей, що сприяють зміцненню національної свідомості, почуття відповідальності за долю своєї країни та активного громадянського позиціонування в суспільстві.

2.2. Особливості національно-патріотичного виховання в умовах повномасштабної війни у старшій школі

Виховна діяльність традиційно займала важливе місце в навчальному процесі, проте в умовах сучасної військової агресії Російської Федерації проти України її значення стає особливо критичним та не може бути недооцінене. У теперішній час, коли країна перебуває у стані тотальної війни, очевидним є той факт, що національно-патріотичному вихованню необхідно приділяти підвищену увагу, оскільки воно є невід'ємною складовою формування свідомості майбутнього покоління.

Сьогодні, в контексті воєнного стану, існує гостра потреба в розробці та впровадженні нових підходів і методів, що сприяють вихованню патріотизму як важливої складової особистості. Ці методи повинні відповідати унікальним викликам, які постають перед суспільством у нинішніх умовах, адже вони повинні адаптуватися до зміненої реальності, що супроводжується війною та її наслідками.

Однією з інноваційних інтерактивних форм національно-патріотичного виховання, що зародилася в умовах воєнного часу, стало запровадження у березні 2022 року загальнонаціональної хвилини мовчання на честь загиблих, що було ініційовано указом Президента України. Щодня о 9:00 всі засоби масової інформації по всій території України вшановують пам'ять загиблих хвилиною мовчання. Мета цього заходу полягає у вшануванні пам'яті загиблих, громадянської відваги, самовідданості, сили духу, стійкості, а також героїчного подвигу військовослужбовців, які загинули під час виконання бойових завдань, а також мирних громадян, що стали жертвами збройної агресії Росії проти України.

Після проведення хвилини мовчання учні мають можливість активно обговорити події, що відбуваються, обмінятися думками та враженнями про війну, аналізуючи зміни, які вплинули на їхнє життя та життя їхніх родин в Україні. Необхідним елементом таких бесід повинно бути обговорення питань поведінки під час повітряних тривог, а також основних принципів безпеки в умовах воєнного часу. Цей процес не лише сприяє формуванню національної свідомості, але й допомагає дітям осмислити та зрозуміти складність ситуації, що склалася, підвищуючи їхню готовність до дій в умовах реального загрози [2, с. 10].

Майстер-класи, в яких беруть участь діти, їх батьки, а також волонтери, що проводять виготовлення сувенірів і малюнків на підтримку військовослужбовців Збройних Сил України, слугують важливим інструментом для формування соціальних зв'язків. Ця діяльність не лише сприяє розвитку шанобливого та відповідального ставлення дітей до держави, але й формує значущі соціальні ініціативи, що заохочують молодь жертвувати своїм вільним часом на благо України, здійснюючи таким чином альтруїстичні вчинки.

Додатково, організація флешмобів, акцій на підтримку збройних сил, виставок творчих робіт учнів і їхніх батьків, а також міні-концертів для бійців є невід'ємними елементами патріотичного виховання. Патріотизм

учнів повинен ґрунтуватися на глибокому знанні історико-культурних традицій українського народу, його героїзму, включаючи відомих захисників, таких як борці Київської Русі, українські козаки, стрільці та герої, які протистояли фашизму і сучасному расизму.

Крім того, проведення круглих столів, годин спілкування, відвертих розмов, диспутів та усних журналів дозволяє більш детально розглядати теми, пов'язані з війною Російської Федерації проти України. У таких форматах популяризується військова професія, а також запрошуються до участі захисники, що надає можливість учням безпосередньо взаємодіяти з героями нашого часу.

Перегляд патріотичних документальних фільмів, які висвітлюють теми звільнення окупованих міст, таких як Охтирка, Тростянець та Суми, а також анімаційних стрічок, що розповідають про Україну, її історію та досягнення українського народу, сприяє формуванню патріотичних почуттів у дітей. Такі фільми, як «Це наше і це твоє», «Микита Кожум'яка», «Літа мої», «Моя країна Україна», «Книга подорожей. Україна», «Знай наших», а також казки про козаків, український фольклор і народну міфологію, такі як «Пекельна хоругва», «Козацьке Різдво» і «Чорний козак», відіграють важливу роль у творчому, патріотичному, соціальному та особистісному розвитку дитини. Ці елементи виховання не лише збагачують знання учнів про їхню країну, але й формують глибокі емоційні зв'язки з національними цінностями та традиціями.

Унаслідок масштабного вторгнення, яке розпочалося в Україні, певна категорія дітей була вимушена переселитися до інших регіонів країни. Це стало не лише необхідною мірою, але й унікальною можливістю для них поглибити свої знання про різноманітні міста та культурні особливості рідної Батьківщини. Під час цього переселення діти виявили здібності до журналістики, фотографії та літературної творчості, здатні на високому рівні описувати пам'ятки архітектури, створювати вірші та знімати відео, які вони діляться з однокласниками через блоги та соціальні мережі. Цей процес

дозволяє не лише відобразити їхні враження від краси рідного краю, але й сприяє розвитку творчого потенціалу.

У контексті дії воєнного стану особливо важливо зосередитися на формуванні національної самосвідомості серед українських школярів, а також на розвитку ідеалів свободи та рівноправності. Підтримка поваги та любові до української мови, медіаосвіта та забезпечення інформаційної безпеки учнів набувають особливого значення в сучасних умовах. Важливо залучати дітей до участі в різноманітних проєктах, які стосуються волонтерської діяльності, флешмобів, а також організації заходів на підтримку Збройних Сил України.

Такі ініціативи не лише сприяють зміцненню національної ідентичності, але й формують активну громадянську позицію молоді. Участь у цих активностях дозволяє учням усвідомити свою роль у суспільстві, відчувати свою значущість і відповідальність за майбутнє країни, а також розвивати навички співпраці, комунікації та критичного мислення. У результаті, формуючи національну свідомість та патріотизм, ми підготуємо нове покоління активних, свідомих і відповідальних громадян, здатних до дій у складних умовах.

Національно-патріотичне виховання в умовах повномасштабної війни в Україні набуває нових обрисів і змісту, оскільки воно покликане не лише формувати патріотичні почуття учнів, а й відповідати на виклики, які постають у надзвичайних обставинах. У старшій школі, де учні перебувають у критично важливому етапі розвитку особистості, виховання патріотизму набуває особливої значущості. В умовах війни акцент переноситься з традиційних форм на більш інтерактивні та практично орієнтовані методи, що враховують специфіку переживань молоді, які безпосередньо зазнали впливу війни на їхнє життя і світогляд [8, с. 65].

Важливим аспектом національно-патріотичного виховання є інтеграція елементів медіаосвіти, що дозволяє школярам критично осмислювати інформацію, яка надходить з різних джерел, включаючи пропагандистські

матеріали. У умовах війни, коли інформаційний простір є полем битви не лише фізичної, а й ідеологічної, формування здатності до критичного аналізу інформації стає невід'ємною складовою виховного процесу. Це дозволяє учням не лише протистояти дезінформації, а й усвідомлювати значення національної ідентичності, героїзму та відваги захисників країни.

Дослідження вказують на необхідність адаптації освітніх програм та виховних заходів до актуальних соціально-політичних умов. У цей період особливо актуальними є активності, що сприяють формуванню колективного патріотичного духу, такі як організація флешмобів, акцій на підтримку збройних сил, волонтерських ініціатив, а також залучення учнів до створення контенту, що висвітлює їхній досвід та переживання, пов'язані з війною. Ці дії не лише підвищують почуття спільності, але й сприяють формуванню активної громадянської позиції, що є надзвичайно важливим для подальшого розвитку суспільства.

У свою чергу, впровадження різноманітних форматів взаємодії, таких як круглі столи, тематичні зустрічі з учасниками бойових дій, перегляд документальних фільмів, дозволяє учням не лише отримати знання про історію та культуру України, а й формувати особистісні цінності, пов'язані з ідеалами свободи, гідності та справедливості. Таке національно-патріотичне виховання, що ґрунтується на принципах гуманізму, сприяє не лише формуванню патріотичних почуттів, а й розвитку соціальної відповідальності, що є критично важливим у сучасних умовах.

В умовах повномасштабної війни важливим аспектом національно-патріотичного виховання є також активне залучення учнів до проектної діяльності, що стосується як локальних, так і національних ініціатив. Це може включати в себе розробку і реалізацію соціальних проектів, спрямованих на підтримку внутрішньо переміщених осіб, реабілітацію військових, а також на поширення інформації про історичні події, пов'язані з боротьбою України за незалежність. Така активна участь формує у дітей усвідомлення значущості власного внеску у спільну справу, розвиває почуття

відповідальності за долю країни, а також сприяє розвитку соціальних зв'язків між учнями, їх родинами та місцевими громадами.

Значним викликом у процесі національно-патріотичного виховання є необхідність врахування психологічного стану школярів, оскільки війна може викликати стрес, тривожність та інші емоційні розлади. Тому, поряд із традиційними формами виховання, важливо інтегрувати психологічну підтримку, забезпечуючи школярам можливість обговорювати свої переживання, ділитися думками про війну та її наслідки. Це може бути реалізовано через організацію терапевтичних груп, творчих майстерень, а також через арт-терапію, яка дозволяє учням виразити свої почуття і думки через творчість, що є надзвичайно важливим у контексті національно-патріотичного виховання.

Крім того, варто звернути увагу на важливість формування національної ідентичності через популяризацію української мови, культури, традицій та історії. Використання інтерактивних методів навчання, зокрема проектів, присвячених видатним постатям української історії, традиціям українського народу, є ефективним інструментом для розвитку у молоді почуття гордості за свою країну та усвідомлення власної ідентичності. Цей процес може також включати в себе дослідження впливу культурних ідей на формування сучасного українського суспільства, що стимулює учнів до критичного осмислення своєї ролі у національному контексті.

Таким чином, національно-патріотичне виховання в умовах повномасштабної війни є багатогранним і комплексним процесом, що потребує інтеграції різноманітних підходів, які відповідають вимогам сьогодення. Важливо, щоб вихователі, вчителі та батьки усвідомлювали свою роль у формуванні патріотичної свідомості, здатності до критичного мислення та соціальної активності учнів, адже саме це стане запорукою успішного майбутнього України, здатної подолати всі виклики та утвердити свою незалежність на міжнародній арені. Важливість таких підходів буде

зростати, оскільки наші діти, виростаючи, стануть тими, хто визначатиме напрямок розвитку нашої держави в умовах нових викликів та можливостей.

Серед ключових аспектів національно-патріотичного виховання в умовах війни важливим є формування у школярів активної громадянської позиції, що вимагає від них не лише усвідомлення своєї ролі в суспільстві, а й готовності до дій на благо громади та країни. Активна участь учнів у громадських ініціативах, волонтерських акціях, культурних та освітніх проектах формує у них не лише почуття патріотизму, але й навички, необхідні для конструктивної участі у соціальному житті. Такі дії допомагають виховати почуття єдності, спільності мети, що в умовах війни набуває особливого значення.

Не менш важливим аспектом є використання сучасних технологій та медіа як інструменту виховання національної свідомості. Поширення інформації про події війни, які відбуваються в Україні, через соціальні мережі, блоги та відеоплатформи не лише інформує учнів про реалії сьогодення, але й дозволяє їм стати активними учасниками медійного простору, здатними формувати та висловлювати свої погляди на ситуацію в країні. Окрім того, це сприяє розвитку критичного мислення, вміння аналізувати інформацію, а також формує медіаграмотність, що є важливою складовою сучасної освіти.

Важливість національно-патріотичного виховання також полягає в потребі створення сприятливого середовища для обговорення складних тем, пов'язаних із війною, відновленням країни, адаптацією до нових умов життя. Спільні обговорення, що проводяться у рамках класних годин, тематичних зустрічей або круглих столів, дозволяють учням висловлювати свої думки та емоції, формувати нові уявлення про громадянські обов'язки та патріотизм. Залучення до таких обговорень представників військових, ветеранів, волонтерів та активістів надає учням можливість почути реальні історії, що підсилює їхнє усвідомлення важливості своїх дій у контексті патріотичного виховання.

Таким чином, національно-патріотичне виховання в старшій школі під час війни є складним, багатогранним і динамічним процесом, що вимагає комплексного підходу, уваги до потреб молоді, та готовності до змін у традиційних формах виховання. Відповідальність за цей процес покладається на педагогічний колектив, батьківську спільноту та державу, оскільки тільки спільними зусиллями можна виховати патріотів, готових до дій заради процвітання та безпеки України. З огляду на виклики, з якими стикається країна, важливо також сприяти формуванню у молоді стійкості, здатності адаптуватися до змін та конструктивно реагувати на соціальні виклики, що забезпечить не лише їхнє особистісне зростання, але й посприє розвитку українського суспільства в цілому.

2.3. Методична розробка плану-конспекту уроку-диспуту «Сучасний прояв патріотизму»

Події останнього року дають підстави стверджувати, що переважна більшість громадян України, у тому числі діти та молодь, продемонстрували високий рівень патріотичної свідомості та стійку громадянську позицію. Це підтвердження системної виховної роботи педагогічних колективів закладів освіти. Тому одним із найважливіших завдань педагогів є продовження роботи над формуванням у дітей та молоді громадянських якостей, розуміння приналежності до українського народу [13, с. 5].

Патріотичне виховання має пронизувати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне та трудове виховання, ґрунтуватися на національній історії, пізнанні та захисті своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків. відповідальність за власне майбутнє, добробут і долю країни.

Патріотичне виховання має охоплювати всіх учасників навчально-виховного процесу, сприяти формуванню та утвердженню національно-

людських цінностей, особистісних якостей громадянина України, серед педагогів і батьків. Було розроблено план-конспект заняття, що направлено на виховання національно-патріотичних почуттів.

Тема: «Сучасний прояв патріотизму».

Мета:

- виявити ставлення учнів до проблем патріотизму; визначати роль патріотизму в житті сучасного суспільства; формувати уявлення та поняття школярів про патріотизм;
- розвинути навички у сфері управління суперечками; розвивати вміння аргументовано доводити власну думку та добирати аргументи на користь певної позиції; створюють і забезпечують можливості для активного залучення учнів загальноосвітніх навчальних закладів до організованого процесу набуття знань, умінь і навичок;
- виховувати правильне й обережне ставлення до думки інших людей, почуття любові до Батьківщини; забезпечити умови для самоосвіти та самовиховання учнів у галузі патріотичного виховання.

Клас: 11.

Формат проведення: урок-диспут.

Обладнання: мультимедійна дошка та проєктор, ролики патріотичного спрямування.

Хід заняття:

Випереджальне завдання

Учитель заздалегідь готується до суперечки; проводить анкетування, за допомогою якого разом з учнями обирає тему диспуту. У наш час патріотизм та його значення в нашому житті виявився найактуальнішою темою.

Заздалегідь учні об'єднуються в малі групи для різних протилежних позицій, готують аргументи, фактичні матеріали, які допоможуть відстояти свою позицію щодо проблеми.

I. Вступна частина

(Учитель надає трактування терміну «диспут» та разом з учнями формує правила проведення диспуту).

Диспут – це форма проведення виховної роботи, під час якої відбувається спілкування людей, які стоять на різних ідейно-політичних і моральних позиціях, це суперечка, зіткнення протилежних поглядів. Під час дебатів обговорюються проблемні питання, відстоюються різні думки, факти та аргументи.

Правила проведення диспуту:

1. Ми ставимося один до одного з повагою;
2. Слухати інших, не перебиваючи;
3. Підніміть руку, щоб говорити;
4. Аргументуємо свою думку чи позицію фактами, прикладами з життя, літератури, фільмів, ЗМІ;
5. Обговорюйте думки та погляди, а не людей та особистості. Пам'ятайте, що істина народжується в суперечці.

(Вступне слово вчителя)

– **Як ви розумієте поняття «патріотизм»?**

Патріотизм – одна з рис характеру людини. Так само як любов керує свідомістю людей і змушує їх робити великі й малі справи в ім'я Батьківщини.

Патріотизм – це величний вияв нескінченної любові до рідної землі. Патріотизм, як і честь, породжує великих, сильних людей, які не рахуються з ціною свого життя і здатні пожертвувати ним заради блага рідної землі.

Патріотизм народжує впевненість у собі, волю до перемоги, віру у свою націю, свій народ, він перетворює звичайну людину на безстрашну машину, яка не відчуває страху і болю, впевнено і безстрашно йде до своєї мети. Тоді мета патріота стає метою всієї нації.

Патріот живе в єдності зі своїм народом, тому що життя народу стає його життям. Тож сьогодні ми визначимо, що таке сучасний патріотизм, у чому він проявляється, аргументуємо свою позицію, вислухаємо аргументи

один одного та кожного, збагачуємо та розширюємо уявлення про свої можливості діяти справжніми патріотами.

II. Головна частина.

Питання №1 (*слово вчителя*)

Зараз українська мова на піку популярності. Українська національна символіка всюди: мова, музика, одяг...Причому, не лише в Україні, а й за кордоном. Національні візерунки й поєднання синього і жовтого кольорів використовують дизайнери зі світовими іменами. Що це? Данина моді чи справжній прояв патріотизму?

Перший аспект проблеми: **«Сучасний патріотизм: мода чи життєва необхідність»** (*виступ першої групи*).

Аргументи, що патріот повинен говорити українською мовою:

Значення слів: «мова» і «народ» виражаються одним словом. Це означає, що у свідомості людей поняття «мова» і «нація» тісно пов'язані: одна нація – це ті, хто розмовляє однією мовою. Це мова, яка об'єднує людей і відрізняє їх від інших народів.

Таким чином, етнічний і мовний розподіл людей взаємопов'язані й в цілому збігаються. Спільність мови, культури та самосвідомості є головними ознаками нації.

Телеведучий Сергій Притула говорить:

- «В Україні тепер багато блогерів. І я вважаю, що це абсолютно нормально. Завдяки соціальним мережам українці отримали платформу для висловлення власних думок. Я знаю блогерів, які прийшли в політику із соціальних мереж. Але проблемою ЗМІ була й залишається відсутність української еліти. Не вистачає людей, які б показували, що українська – це модно».
- «Дійсно, багато російськомовних людей є патріотами України. Але в нас не усвідомлено те, що сама українська мова як така була пригноблена свідомо і дуже жорсткими методами протягом кількох століть. Колись хтось сказав дуже правильну фразу, що тільки людина,

абсолютно нечутлива до гуманітарного болю, може ігнорувати проблему української мови».

(виступ другої групи)

Аргументи, що патріот може не говорити українською мовою:

Згідно з дослідженням «Демократичних ініціатив імені Ілька Кучеріва» за 2020 рік, 81% громадян погоджуються, що українська мова є важливим атрибутом незалежності України, і лише 35% визначили щоденне спілкування державною мовою як вияв патріотизму.

Парадокс у тому, що більшість українців із російськомовних родин вивчали ту ж українську культуру, історію та традиції, але російською. І вони пов'язані з українською культурою, історією та традиціями, як і україномовні люди. Це варто розуміти.

Український співак Дмитро Монатік (Monatik) зауважує:

«Ви знаєте, з дитинства у моїй родині завжди говорили двома мовами. І так, завжди я легко спілкуюся українською, і російською мовою. Щиро вважаю, що чим більше мов знає людина, тим краще. Я молюся українською, а пишу – тією, на якій приходить натхнення...».

Віталій Дейнега (фонд «Повернись живим»):

«Важливо, що людина робить. У нас дуже багато народу розвелось, який навчився носити вишиванку та говорити чистою українською, при цьому для країни, в кращому разі, нічого не робить».

(Слово вчителя)

Україна – вільна і демократична держава, тому ніхто не забороняє громадянам спілкуватися тією мовою, якою вони люблять, але кожен справжній патріот і громадянин України повинен знати свою рідну мову, розуміти її та розмовляти українською.

Отже, третій аспект проблеми – **«Чи можна бути патріотом поза межами Батьківщини?»**.

(Виступ першої групи)

Аргументи, що патріотом можна бути за межами своєї країни:

Людина, яка живе за кордоном, є патріотом своєї Батьківщини, коли плекає українську культуру в іншій країні, пам'ятає рідні традиції та мову, надсилає гуманітарну допомогу своїм співвітчизникам.

По-перше, діаспора щодня доводить свій патріотизм, перераховуючи значні кошти рідній державі, лобіюючи інтереси країни за кордоном, допомагаючи українцям у важку хвилину.

По-друге, патріоти – це люди, які після еміграції в іншу країну зберігають свою ідентичність, культурну спадщину, шанують мову і традиції рідної країни.

Бувши патріотом своєї Батьківщини й водночас живучи за кордоном, наполегливо працюючи, можна творити й діяти на благо своїх співвітчизників і своєї країни.

(Виступ другої групи)

Аргументи, що не можна бути патріотом за межами своєї Батьківщини:

Можна вважати правильним те, що кожен сам обирає, чи буде він патріотом, чи житиме в межах своєї країни. Доведено, що кожен п'ятий українець замислюється про переїзд за кордон, з одного боку ти не покинеш рідну країну, якщо ти готовий боротися за її зміни, з іншого боку є ті, хто ні. мати цю волю.

Є багато «патріотів», які палко говорять про любов до України, європейські цінності та жертвність. Однак, як тільки з'явилася можливість покинути країну, вони не роздумуючи емігрували. Ні, від своїх слів і «ніжних почуттів» вони не відмовилися. Звідти, мабуть, легше любити країну.

Можна вважати правильним те, що кожен сам обирає, чи буде він патріотом, чи житиме в межах своєї країни. Доведено, що кожен п'ятий українець замислюється про переїзд за кордон, з одного боку ти не покинеш рідну країну, якщо ти готовий боротися за її зміни, з іншого боку є ті, хто ні. мати цю волю.

Є багато «патріотів», які палко говорять про любов до України, європейські цінності та жертвність. Однак, як тільки з'явилася можливість

покинути країну, вони не роздумуючи емігрували. Ні, від своїх слів і «ніжних почуттів» вони не відмовилися. Звідти, мабуть, легше любити країну.

(Слово вчителя)

Справжній патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідної країни, він активно працює для свого народу, його добробуту, культурного та економічного розвитку.

Гуманітарна допомога учасникам бойових дій, культурні проєкти, укладення економічних угод, як-от нещодавнє підписання зони вільної торгівлі з Канадою, розвиток громадських організацій – усім цим займається українська діаспора.

III. Заключна частина

(Слово вчителя)

Ми любимо свою країну такою, якою вона є, з її успіхами й невдачами, хочемо, щоб вона була кращою, щоб люди були щасливі, щоб не було зла і насилля.

Ми пишаємося своєю славетною Батьківщиною, відомими письменниками, художниками, художниками. що таке Україна – це сила, це єдність, це одне серце для мільйонів!

У нас є важливі спільні речі! Бо разом ми сила!

Бо вогонь, який горить у серцях українців – справжніх патріотів, може запалити весь світ!

Слава Україні!

Висновки до Розділу 2

У другому розділі даного дослідження глибоко аналізуються методичні складові, які становлять основу національно-патріотичного виховання в контексті системи позаурочної діяльності. Цей аспект виховання набуває особливого значення в умовах сучасної української дійсності, адже різноманітні форми та методи, які ми розглядаємо, дозволяють здійснити

всебічний і детальний аналіз ключових компонентів національно-патріотичного виховання, необхідного для формування відповідальної, свідомої та патріотичної молоді.

В умовах воєнного стану, що триває в Україні, виникає нагальна потреба в активному формуванні національної самосвідомості учнів. Це передбачає не лише усвідомлення ними своєї приналежності до українського народу, але й усвідомлення ідеалів свободи, рівноправності та гідності, що є основоположними цінностями сучасного суспільства. Розвиток почуття національної ідентичності, що ґрунтується на знаннях історії, культури та традицій українського народу, стає особливо важливим у цей складний час. Поряд із цим, формування поваги та любові до української мови, яка виступає не лише засобом спілкування, але й важливим елементом національної самосвідомості, є пріоритетним завданням.

У сучасному інформаційному просторі, наповненому численними викликами та загрозами, медіаосвіта та забезпечення інформаційної безпеки учнів набувають критичного значення. Учні повинні навчитися критично сприймати інформацію, обирати надійні джерела та свідомо взаємодіяти з медіа, що забезпечить їм можливість формувати обґрунтовані судження та ухвалювати зважені рішення в умовах інформаційної війни. Таким чином, медіаосвіта стає важливим інструментом не лише для розвитку особистості, але й для підвищення загальної національної свідомості молоді.

Зокрема, в контексті національно-патріотичного виховання особливої уваги потребують діти та сім'ї, які були змушені переселитися з територій, що зазнали бойових дій. Ці діти часто стикаються з труднощами адаптації до нових умов життя, тому важливо не лише забезпечити їм елементарні соціальні умови, але й активно залучати їх до різноманітних проєктів, волонтерської діяльності, флешмобів та інших заходів на підтримку Збройних сил України. Це сприятиме їх соціалізації, допоможе їм знайти нових друзів та сформувати відчуття належності до спільноти, що має важливе значення у процесі їх адаптації до нових обставин.

Крім того, особливо важливим є створення умов для розвитку інтелектуального, творчого та фізичного потенціалу цих дітей. Їм слід надати можливості для реалізації своїх здібностей на благо України, що не лише підвищить їхню самооцінку, але й сформує у них почуття відповідальності за долю своєї країни. У цьому контексті інституційні ініціативи, спрямовані на підтримку та організацію активної позакласної роботи, повинні стати основою для залучення молоді до активної участі в житті громади.

Таким чином, національно-патріотичне виховання в умовах сучасних викликів повинно ґрунтуватися на інтеграції знань, досвіду та емоційної підтримки, що дозволить молоді не лише усвідомити свою ідентичність, але й стати активними учасниками процесів, які відбуваються в Україні. Формування почуття єдності, солідарності та патріотизму, що є вкрай необхідним у часи труднощів та викликів, має стати пріоритетним завданням для освітян, батьків та громади в цілому. Таким чином, національно-патріотичне виховання виступає важливим елементом формування нової генерації свідомих громадян, здатних впоратися з викликами часу та сприяти розвитку своєї країни.

РОЗДІЛ 3: ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

3.1. Готовність вчителів до впровадження компонентів національно-патріотичного виховання школярів

Готовність вчителів до впровадження компонентів національно-патріотичного виховання школярів є критично важливим фактором у формуванні свідомої та відповідальної молоді, здатної усвідомлено сприймати та інтегрувати цінності національної ідентичності, патріотизму та соціальної відповідальності. Дослідження в цій сфері демонструє, що освітні працівники виступають не лише трансляторами знань, але й активними учасниками процесів виховання, формуючи моральні та етичні орієнтири учнів у контексті національної свідомості. У умовах воєнного стану в Україні особливо важливою стає здатність вчителів адаптувати свої методики викладання та виховання до нових реалій, інтегруючи елементи національно-патріотичного виховання в усі аспекти освітнього процесу.

Аналізуючи готовність вчителів, можна відзначити, що важливими є не лише їхні професійні компетенції, але й особистісні якості, зокрема, патріотизм, емпатія, а також здатність до критичного мислення. Учителі, які демонструють активну позицію щодо національно-патріотичного виховання,

стають прикладом для своїх учнів, формуючи у них почуття гордості за свою країну та відповідальності за її майбутнє. Водночас виявляється, що деякі вчителі стикаються з труднощами у реалізації таких ініціатив, що пов'язано з браком знань про методи та форми роботи в цій галузі, а також з нестачею матеріально-технічної бази для проведення відповідних заходів.

У зв'язку з цим, для підвищення готовності вчителів до впровадження компонентів національно-патріотичного виховання необхідно забезпечити систематичне навчання та підготовку педагогічних працівників. Це може включати спеціалізовані тренінги та семінари, що висвітлюють основні аспекти національно-патріотичного виховання, методичні рекомендації щодо інтеграції патріотичних тем у навчальні програми, а також надання доступу до сучасних ресурсів та матеріалів. Також важливо залучити до цього процесу фахівців з відповідними знаннями та досвідом, що дозволить забезпечити більш глибоке розуміння та засвоєння необхідних навичок.

Рекомендовано також організувати платформу для обміну досвідом серед учителів, що сприятиме розвитку професійної спільноти, готової до спільних дій у напрямі національно-патріотичного виховання. Створення таких комунікаційних майданчиків може стати потужним стимулом для вчителів, оскільки надасть можливість ділитися власними досягненнями, труднощами, а також ідеями щодо нових підходів до виховання молоді в умовах сучасних викликів. Така співпраця може стати основою для формування стратегії впровадження національно-патріотичного виховання, що включає в себе інноваційні педагогічні методи та технології, адаптовані до контексту навчання у школах України.

Крім того, важливо враховувати роль батьків і громади у процесі національно-патріотичного виховання. Учителі повинні співпрацювати з родинами учнів, залучаючи їх до активних заходів, спрямованих на виховання почуття патріотизму та національної свідомості. Партнерство між школою, родинами та місцевими громадами може стати потужним ресурсом для реалізації виховних програм, що забезпечать всебічний підхід до

формування національної ідентичності учнів. Тільки спільними зусиллями вчителів, батьків та громади можливо досягти успіху в становленні свідомої та відповідальної молоді, здатної не лише усвідомлювати свою національну ідентичність, але й активно діяти на благо України.

У контексті готовності вчителів до впровадження національно-патріотичного виховання важливо також звернути увагу на особливості навчальних планів та програм, які повинні включати елементи, що сприяють формуванню національної свідомості учнів. Вчителі повинні мати змогу інтегрувати вивчення історії, літератури, мистецтва, а також природничих і гуманітарних дисциплін з патріотичними темами, що дозволить створити цілісний підхід до виховання. Наприклад, вивчення українських авторів може супроводжуватись обговоренням їхнього внеску у формування національної ідентичності, а уроки історії можуть акцентувати увагу на важливих подіях, що визначили шлях українського народу.

Ще однією суттєвою складовою готовності вчителів є їхня здатність використовувати сучасні технології та медіа у навчальному процесі. В умовах інформаційного суспільства, де вчителі мають справу з новими викликами, такими як дезінформація і маніпуляції, критично важливо, щоб вони володіли навичками медіаосвіти. Це дозволить не лише формувати у учнів критичне мислення, але й забезпечити їм можливість свідомо оцінювати інформацію, що надходить з різних джерел, формуючи таким чином відповідальне ставлення до національних цінностей.

Крім того, в умовах повномасштабної війни в Україні, вчителі повинні бути готові до роботи з учнями, які пережили травматичні події. Це вимагає від них не лише педагогічної компетенції, але й емпатії, здатності підтримати учнів у складні часи. Фахівці повинні бути підготовлені до психологічної підтримки, спрямованої на допомогу учням у подоланні страхів та тривог, що виникають в умовах війни. Проведення тренінгів на тему психологічної стійкості та стресостійкості може стати важливим елементом професійного

розвитку вчителів, що допоможе їм успішно впоратися з викликами, пов'язаними з емоційним станом учнів.

У цілому, готовність вчителів до впровадження національно-патріотичного виховання школярів є багатоаспектним процесом, що вимагає комплексного підходу. Це охоплює як професійну підготовку, так і особистісний розвиток педагогів, їхню здатність до самоосвіти та активної участі у навчальному процесі. Для створення ефективної системи національно-патріотичного виховання необхідно забезпечити взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу, що включає адміністрацію закладів освіти, педагогів, учнів, їхніх батьків та представників громади. Лише за умови скоординованих дій та спільної відповідальності можливо досягти успіху в формуванні свідомого, патріотично налаштованого покоління, готового до активної участі у суспільному житті та захисту національних цінностей України.

З метою реалізації зазначених аспектів, рекомендовано запровадити регулярні моніторингові дослідження, які дозволять оцінити рівень готовності вчителів до впровадження національно-патріотичного виховання, виявити проблеми та потреби в підготовці кадрів. Це дасть змогу своєчасно коригувати програми підготовки педагогів, адаптуючи їх до сучасних викликів та вимог освітнього процесу. Таким чином, формування готовності вчителів до національно-патріотичного виховання школярів може стати основою для створення сталого та ефективного механізму виховання свідомих громадян, які усвідомлюють свою роль у розвитку та захисті держави.

Таким чином, готовність вчителів до впровадження компонентів національно-патріотичного виховання школярів є не лише критично важливим елементом сучасної освітньої системи, але й суттєвим фактором у формуванні патріотичної свідомості молоді, особливо в умовах повномасштабної війни. Вчителі виступають не тільки як носії знань, але й як

приклади національного патріотизму, що формує цінності у учнів, закладаючи основу для їхнього активного громадянського життя.

У цьому контексті надзвичайно важливо, щоб освітні заклади сприяли професійному розвитку вчителів, надаючи їм доступ до ресурсів, тренінгів та можливостей для обміну досвідом. Підвищення кваліфікації педагогів повинно включати як теоретичні знання, так і практичні навички, які дозволять їм ефективно інтегрувати національно-патріотичне виховання у навчальний процес. Розробка і впровадження відповідних навчальних програм, що враховують специфіку регіону та потреби учнів, стане ще одним кроком до реалізації цілей виховання свідомих і відповідальних громадян.

Окрім цього, важливим аспектом є створення умов для співпраці між різними учасниками освітнього процесу. Взаємодія вчителів, батьків, громади та державних органів повинна бути спрямована на досягнення спільної мети – формування національної свідомості молоді. Спільні проекти, акції та ініціативи, що підтримують Збройні Сили України та патріотичні рухи, можуть стати платформою для активної участі учнів у житті суспільства, сприяючи їхньому особистісному та соціальному розвитку.

Врешті-решт, лише за умови всебічної підтримки і залучення вчителів до процесів національно-патріотичного виховання, ми можемо сподіватися на формування нового покоління, яке буде не тільки усвідомлювати значення патріотизму, а й активно втілювати його в життя. Цей процес вимагатиме часу, зусиль та колективної роботи, але результати виправдають ці зусилля, адже виховання свідомих, активних і відповідальних громадян є запорукою стабільного розвитку та безпеки нашої держави в майбутньому.

З метою дослідження готовності вчителів до впровадження компонентів національно-патріотичного виховання, було опитано 20 вчителів з різних закладів загальної середньої освіти Ізмаїлу. Результати опитування щодо попереднього досвіду педагогічних працівників представлено на Рисунку 3.1.

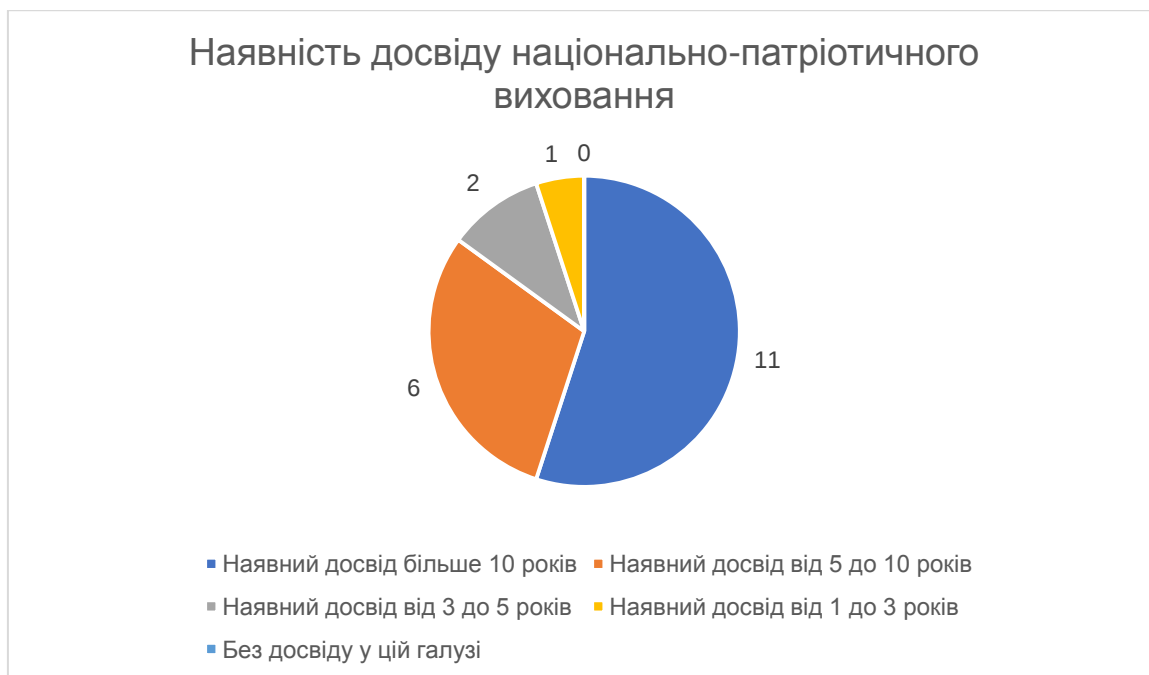

Рис. 3.1: Досвід вчителів з організації національно-патріотичного виховання

Як видно з діаграми, у більшості педагогічних працівників наявний чималий досвід організації національно-патріотичного виховання у школі. Разом з тим, позитивним є відсутність педагогічних працівників без досвіду такої діяльності. Більшість опитуваних має досвід від 5 років у такій сфері, і лише 3 опитаних мають досвід менше 5 років.

У ході опитування з'ясувалося, що елементи національно-патріотичного виховання вчителі Ізмаїлу намагаються привнести в буденні уроки, проте лише 6 з них були залучені в організацію тематичних чи позакласових заходів такої спрямованості. Серед причин такої низької залученості педагоги відмічають високе завантаження основною діяльністю, яке не дозволяє влаштовувати додаткові активності.

Серед основних проблем, які педагоги виділяють в організації національно-патріотичного виховання у сучасній школі, виокремлюються наступні (Рис 3.2.):

Рис. 3.2: Основні проблеми в організації національно-патріотичного виховання у школі

З представленої вище діаграми стає зрозумілим, що найбільшою проблемою є відсутність вільного часу та слабе матеріально-технічне забезпечення закладів освіти для педагогічних задумів вчителів. До результатів опитування ми не внесли пункт про відсутність належного фінансування, так як про це зауважували більшість вчителів.

Враховуючи викладене, сьогодні в українських закладах загальної середньої освіти наявні педагогічні кадри, які мають відповідний досвід та бажання організовувати національно-патріотичне виховання, але мають ряд складнощів у цьому процесі, зокрема – вільний час та слабка матеріально-технічна база закладів освіти, відсутність належного фінансування, а також, подекуди, й відсутність відповідних методичних розробок з зазначеної теми.

3.2. План роботи гуртка національно-патріотичного виховання для школярів середньої школи

З метою забезпечення методичними розробками процес організації національно-патріотичного виховання, нами було створено план роботи гуртка національно-патріотичного виховання для школярів середньої школи.

Вступна частина

Національно-патріотичне виховання молоді є одним із найважливіших аспектів формування свідомого громадянина, здатного усвідомлено діяти в інтересах своєї країни, її культури та традицій. У сучасних умовах, особливо в контексті геополітичних викликів, важливість такого виховання стає ще більш очевидною. У рамках роботи гуртка ми ставимо за мету формування у школярів національної ідентичності, почуття патріотизму та готовності до активної участі в житті суспільства.

1. Визначення мети та завдань гуртка

Основною метою гуртка є формування у дітей свідомого ставлення до національної ідентичності, розвиток патріотичних почуттів, вміння глибоко і критично осмислювати історію та сучасність України. У зв'язку з цим завданнями гуртка є:

- Поглиблене вивчення історії та культури України, зокрема героїчних моментів її минулого.
- Розвиток у школярів навичок громадянської відповідальності через участь у соціально значущих проектах.
- Створення умов для активної участі учнів у заходах, спрямованих на підтримку українських збройних сил та інших патріотичних ініціатив.
- Сприяння формуванню активної громадянської позиції через організацію дискусій, круглих столів, зустрічей з ветеранами, військовослужбовцями та представниками громадських організацій.

2. Структура та організація роботи гуртка

Робота гуртка буде здійснюватися на регулярній основі, з проведенням занять не менше одного разу на тиждень. Кожне заняття складатиметься з теоретичної та практичної частини, що дозволить забезпечити інтеграцію знань та навичок, а також активну участь усіх учасників.

- **Тематичні заняття:** Заняття будуть присвячені різним аспектам національно-патріотичного виховання, зокрема історії боротьби за незалежність, культурним традиціям, сучасним викликам і здобуткам української держави.
- **Практична діяльність:** У рамках гуртка планується організація волонтерських акцій, в рамках яких учні будуть залучені до виготовлення патріотичної атрибутики, участі в акціях на підтримку збройних сил, а також у заходах з благоустрою та покращення своєї громади.
- **Культурні заходи:** Передбачаються виїзди на виставки, до музеїв, театральних вистав, а також участь у концертах, присвячених українській культурі.
- **Проектна діяльність:** Учасники гуртка працюватимуть над створенням та реалізацією проектів, що сприяють національно-патріотичному вихованню, зокрема випуск тематичних буклетів, створення інформаційних стендів, організація флешмобів та виставок творчих робіт.

3. Формати проведення заходів

Для забезпечення різноманітності в роботі гуртка будуть використані різні формати проведення заходів:

- **Дискусії та дебати:** З метою розвитку критичного мислення та уміння аргументувати свою позицію учасники гуртка будуть залучені до обговорення важливих соціальних та політичних тем, пов'язаних з національною ідентичністю та патріотизмом.
- **Запрошення гостей:** Для підвищення мотивації учнів планується запрошення представників збройних сил, ветеранів, істориків та

культурних діячів, які зможуть поділитися своїм досвідом та надихнути молодь на активну участь у патріотичних ініціативах.

- **Культурні експедиції:** Організація поїздок до історичних місць України, проведення екскурсій, що висвітлюють значущі етапи в історії країни, а також ознайомлення з культурними надбаннями різних регіонів.

4. Оцінка результатів роботи гуртка

Для оцінки результативності роботи гуртка буде запроваджено систему моніторингу та оцінки, яка включатиме:

- Ведення журналу обліку занять і активності учасників гуртка.
- Проведення анкетування учнів щодо отриманих знань, вражень та рівня залученості до заходів.
- Організація підсумкових зустрічей, на яких учасники матимуть можливість презентувати результати своїх проектів, ділитися враженнями та висловлювати пропозиції щодо покращення роботи гуртка.

Заклучення

План роботи гуртка національно-патріотичного виховання для учнів середньої школи має на меті всебічний розвиток учасників, сприяння формуванню патріотичних почуттів та активної громадянської позиції. У процесі реалізації даного плану важливо забезпечити належні умови для творчості, самовираження та активного залучення молоді до суспільного життя, що, в свою чергу, сприятиме розвитку національної свідомості та єдності в умовах сучасних викликів.

Тема: Вивчення історії та культури України

Зустріч 1: Вступ до історії України

Зміст: Ознайомлення учнів з основними напрямками роботи гуртка.

Введення в курс історії України, обговорення значення національної ідентичності.

Зустріч 2: Козацька доба та її герої

Зміст: Лекція про козацьку добу, визначні постаті та їх внесок у боротьбу за незалежність. Дискусія про героїв козацької доби.

Зустріч 3: Українська революція 1917-1921 років

Зміст: Аналіз подій Української революції, обговорення її наслідків для національної ідентичності.

Зустріч 4: Культурна спадщина України

Зміст: Заняття про українське мистецтво, літературу та музику. Вивчення творчості видатних українських діячів.

Тема: Розвиток патріотичних почуттів через практичну діяльність

Зустріч 5: Організація волонтерських акцій

Зміст: Ознайомлення з концепцією волонтерства, планування волонтерських проєктів на підтримку військових.

Зустріч 6: Благоустрій території навчального закладу

Зміст: Проведення акції з благоустрою. Висадка дерев, прибирання території.

Тема: Організація культурних та освітніх заходів

Зустріч 7: Екскурсія до місцевого музею

Зміст: Організація екскурсії до Ізмаїльського історико-краєзнавчого музею Придунав'я, обговорення експонатів, пов'язаних з національною ідентичністю.

Зустріч 8: Конкурс творчих робіт

Зміст: Проведення конкурсу на кращий малюнок або твір на патріотичну тематику.

Тема: Активне залучення до соціальних проєктів

Зустріч 9: Розробка проєктів

Зміст: Заняття, на якому учні планують власні соціальні проєкти з акцентом на патріотизм.

Зустріч 10: Презентація проєктів

Зміст: Презентація проєктів, обговорення ідей, що виникли в процесі розробки.

Тема: Освітні модулі та програми медіаосвіти

Зустріч 11: Основи медіаграмотності

Зміст: Заняття, яке допомагає учням розпізнавати фейки та маніпуляції у медіа.

Зустріч 12: Створення медіаконтенту

Зміст: Робота в групах над створенням медіапроектів (відео, блоги) на патріотичну тематику.

Тема: Підсумкові заходи та оцінка результатів

Зустріч 13: Підсумковий захід

Зміст: Проведення підсумкового заходу, на якому учні представляють результати своєї діяльності протягом семестру.

Зустріч 14: Обговорення та зворотний зв'язок

Зміст: Обговорення проведених заходів, оцінка досягнень, планування наступного семестру.

Примітки до планування:

- Кожна зустріч передбачає активну участь учнів, а також інтерактивні методи навчання, такі як обговорення, дебати, групові проекти.
- Гурток забезпечить можливість для учнів висловлювати свої думки, обмінюватися ідеями та активно співпрацювати в команді, що сприятиме розвитку їхніх комунікативних навичок та почуття відповідальності за свою країну.
- Протягом роботи гуртка можуть бути внесені корективи в план з урахуванням актуальних подій в країні, що підвищить значимість обраних тем для учасників.

Зазначений перелік тем не є вичерпним та може змінюватись; проте він є мінімальним для формації базових компонентів національно-патріотичного виховання сучасного учня.

3.3. Експериментальне дослідження ефективності гурткової роботи для національно-патріотичного виховання

Для перевірки ефективності гурткової роботи для національно-патріотичного виховання учнів було проведено дослідження на базі двох дев'ятих класів Ізмаїльського ліцею №16, де 9-А клас був контрольним, а 9-Б – експериментальним. Відповідно, з учнями 9-А класу проводилися звичайні активності, в той час як учні 9-Б класу стали учасниками гуртка з національно-патріотичного виховання, з якими проводилися додаткові позакласні заняття протягом 2 місяців. Загальна кількість дітей, які стали учасниками експериментального дослідження, склала 49 дітей, де 26 вчать у контрольному класі і 23 – у експериментальному.

Для оцінки рівня сформованості національно-патріотичного виховання були використані авторський опитувальник (Додаток Б) та тест з базових знань з історії України (Додаток В).

Щодо власних знань з історії України, відповіді учнів груп розподілилися наступним чином (Рис. 3.3).

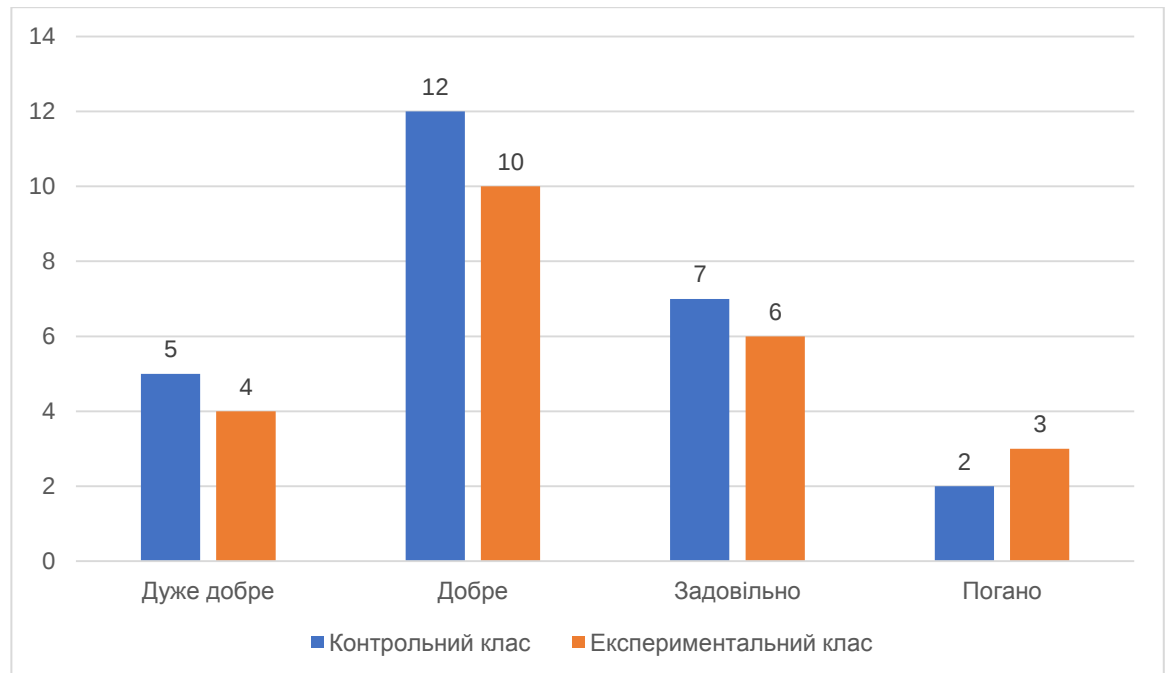

Рис. 3.3: Самооцінка знань з історії України учнями

Також учнів просили визначитись з рівнем гордості за свою країну під час державних свят – результати представлені на Рисунку 3.4.

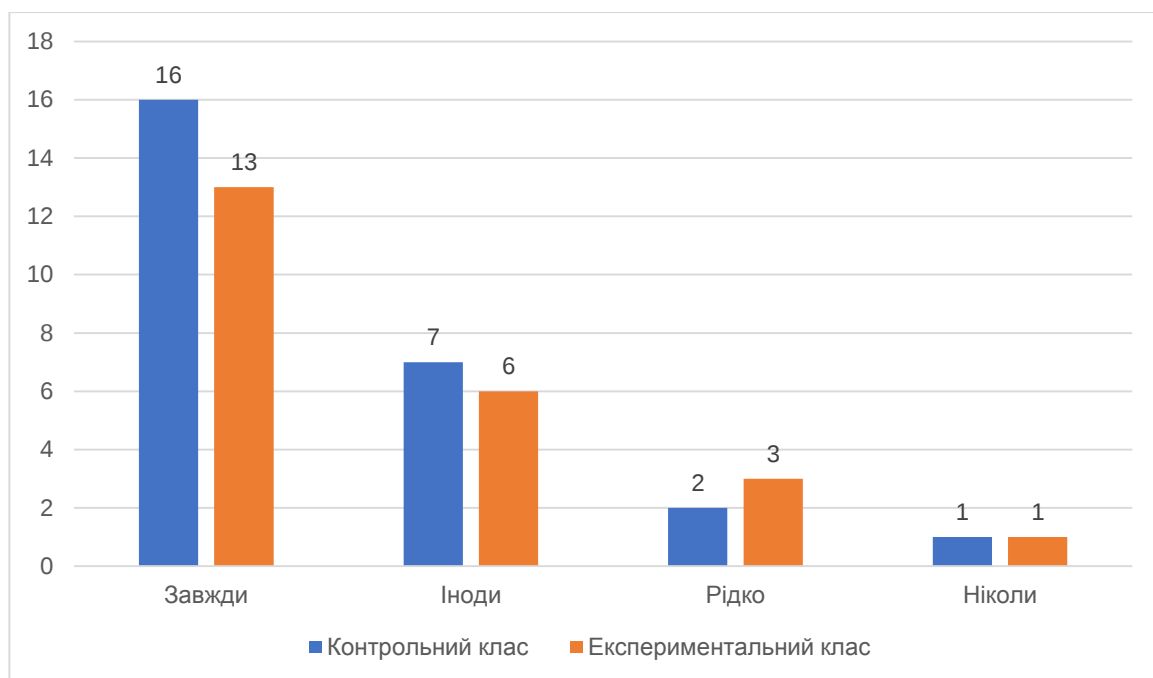

Рис. 3.4: Відчуття гордості за свою країну

Також ми перевіряли, як часто діти беруть участь у заходах пов'язаних з національно-патріотичним вихованням (уроки, святкові заходи, гуртки) – результати представлені на Рисунку 3.5.

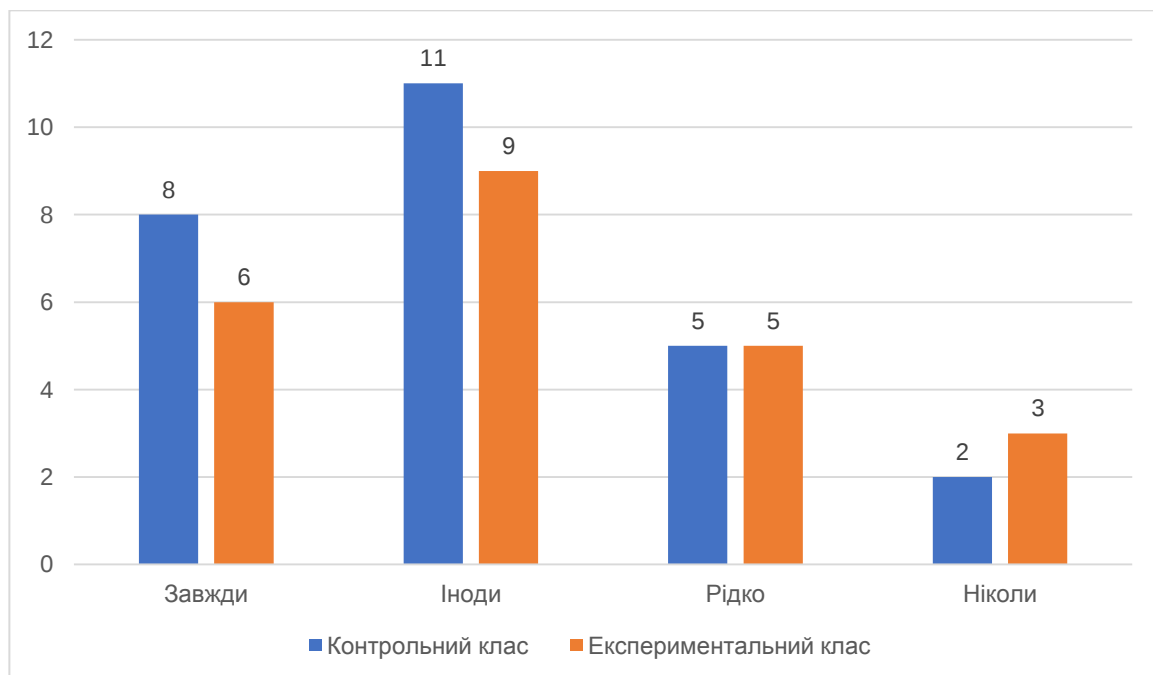

Рис. 3.5: Відчуття гордості за свою країну

Також ми попросили дітей визначити важливість збереження культурної спадщини України для них особисто за 5-бальною шкалою, а отримані результати розмістили на Рисунку 3.6.

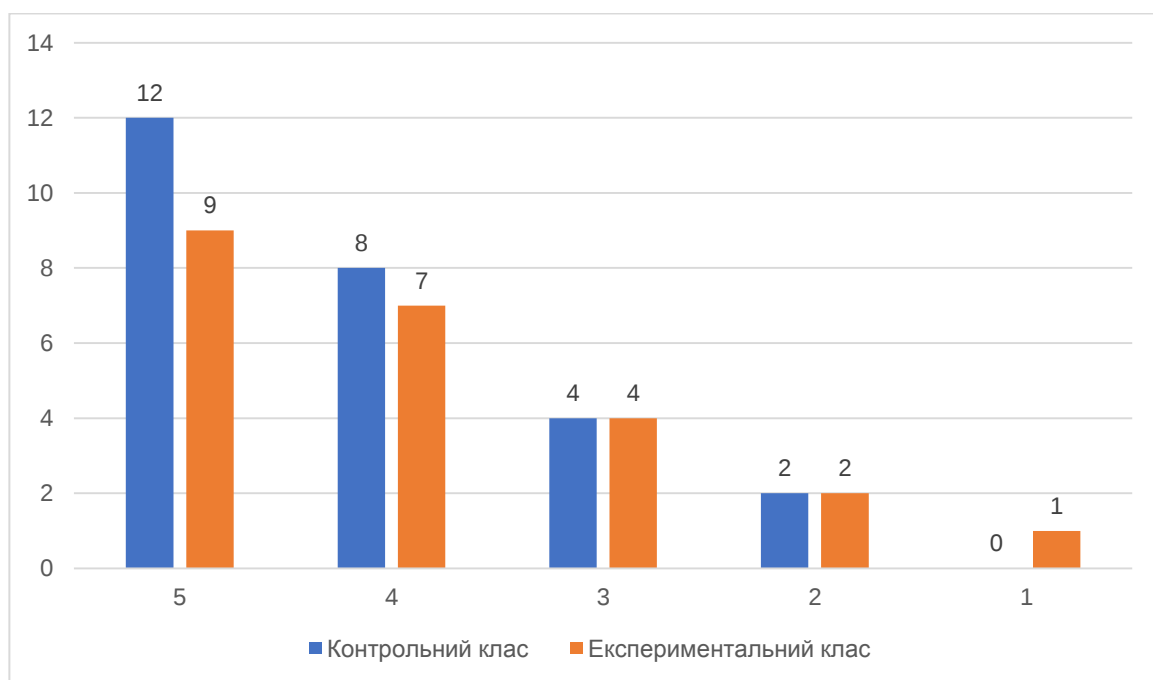

Рис. 3.6: Персональна важливість збереження культурної спадщини України

Питання з компонентом самооцінки ми задали їй відносно власного рівня патріотизму по шкалі від 1 до 10. Зазначимо, що жодна дитина не обрала позначку нижче 6 балів, однак, в обох групах цей показник виявився найнижчим – результати представлено на Рисунку 3.7.

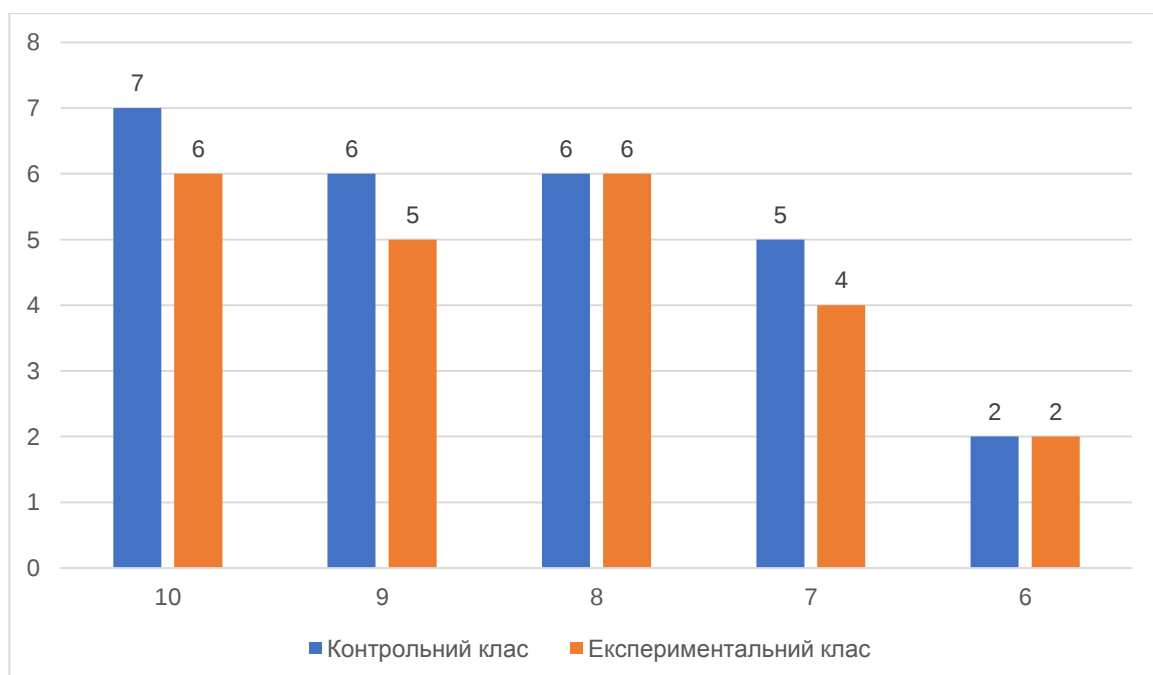

Рис. 3.7: Персональний рівень патріотизму (самооцінка)

Тест з базових знань з історії України дозволив констатувати, що більшість учнів мають середні знання, втім є і ті, чиї знання є відверто низькими та потребують роботи (Рисунок 3.8).

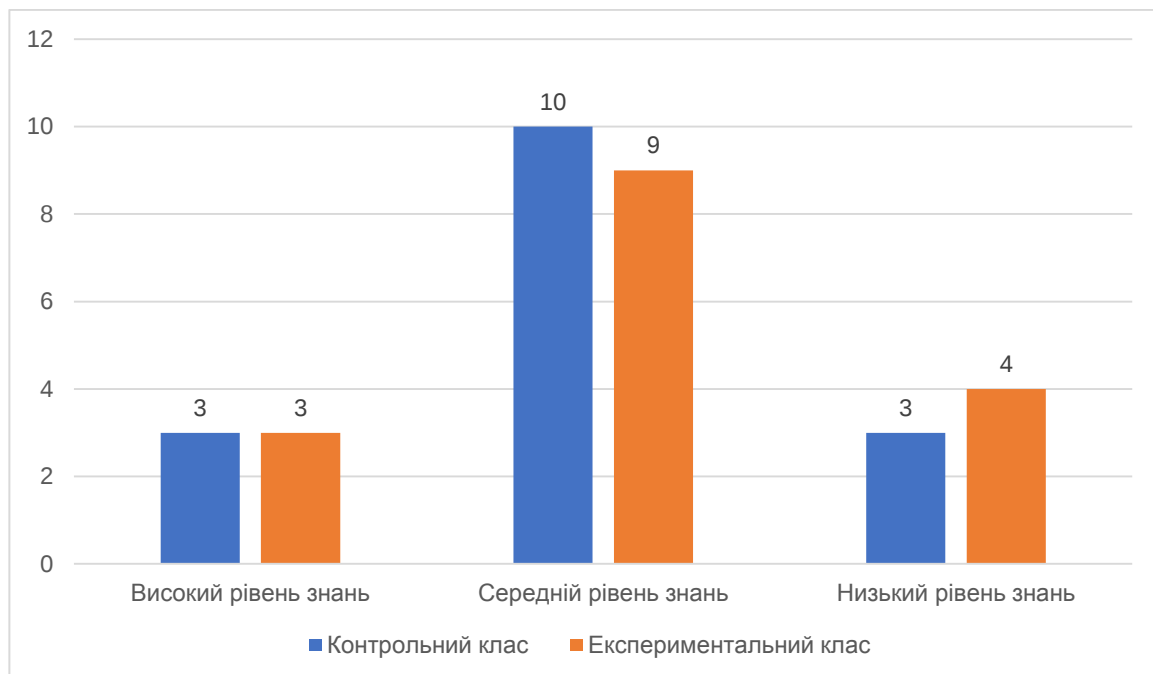

Рис. 3.8: Правильність відповідей з тесту (Додаток В)

Враховуючи відповіді, ми отримали середній показник розвитку національно-патріотичного виховання. Разом з тим, як було зазначено вище, з експериментальним класом почала проводитись гурткова робота відповідно до плану, представленого в попередньому підрозділі. Через 2 місяці занять, було проведено додаткове тестування за двома методиками, зазначеними вище, що дозволило виявити початку ефективності роботи з учнями.

Щодо власних знань з історії України відповідно до самооцінки, впевненість учнів експериментального класу незначно збільшилася: кількість тих, хто вважає свої знання поганими зменшилася на користь зростання показника тих, хто вважає свої знання добрими. Рівень дуже добрих та задовільних знань майже не змінився (Рис 3.9)

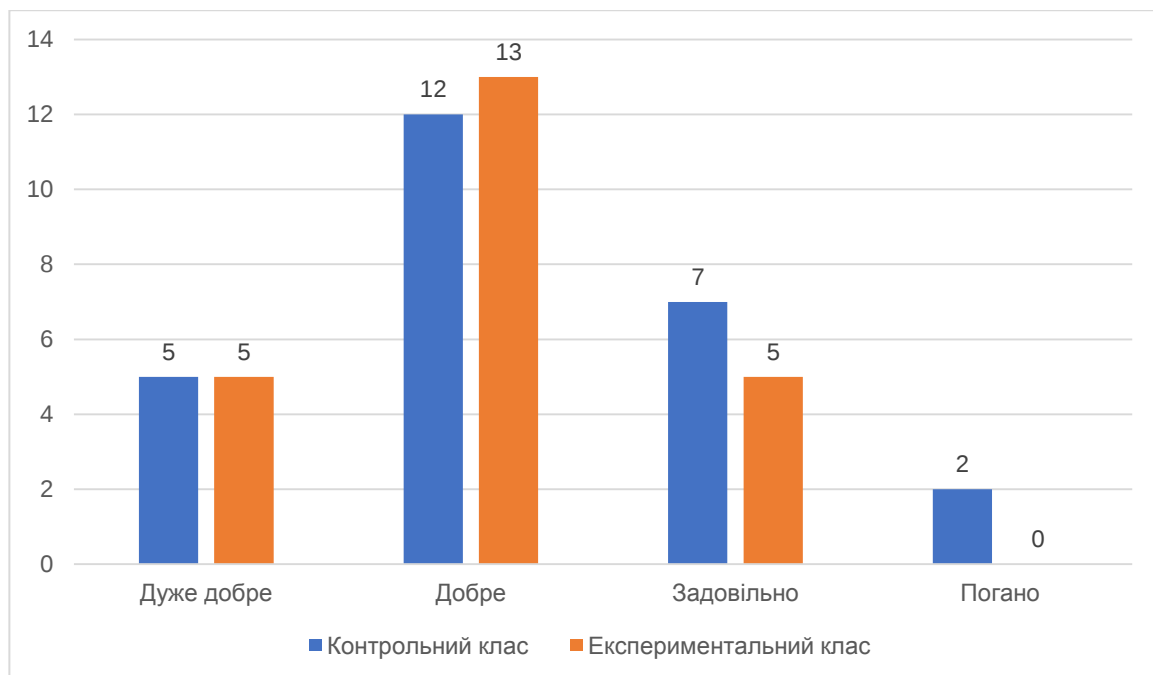

Рис. 3.9: Самооцінка знань з історії України учнями (контрольний етап)

Учні почали більше пишатися за власну країну – позитивна динаміка помічена в усіх позначках (Рисунок 3.10.).

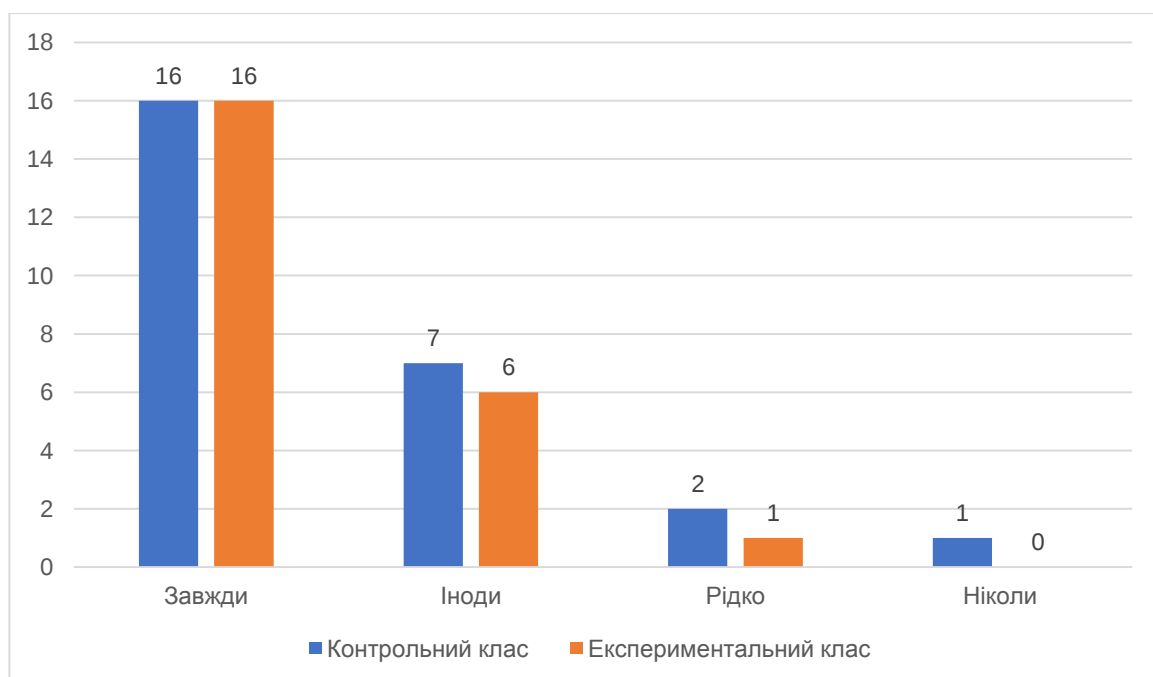

Рис. 3.10: Відчуття гордості за свою країну (контрольний етап)

При визначенні важливості збереження культурної спадщини України для них особисто за 5-бальною шкалою у експериментальному класі ми отримали також позитивну динаміку (Рисунок 3.11.).

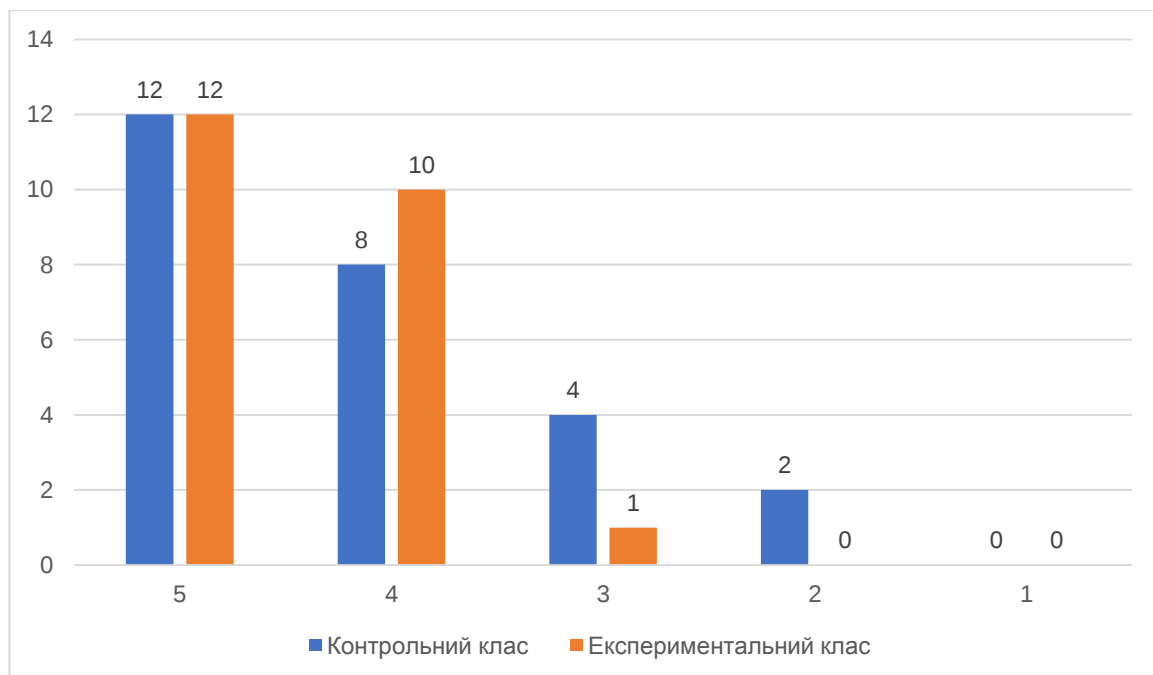

Рис. 3.11: Персональна важливість збереження культурної спадщини України (контрольний етап)

Рівень патріотизму в експериментальному класі також зріс: тепер найменший показник тут сягає позначки у 7 балів – результати представлено на Рисунку 3.12.

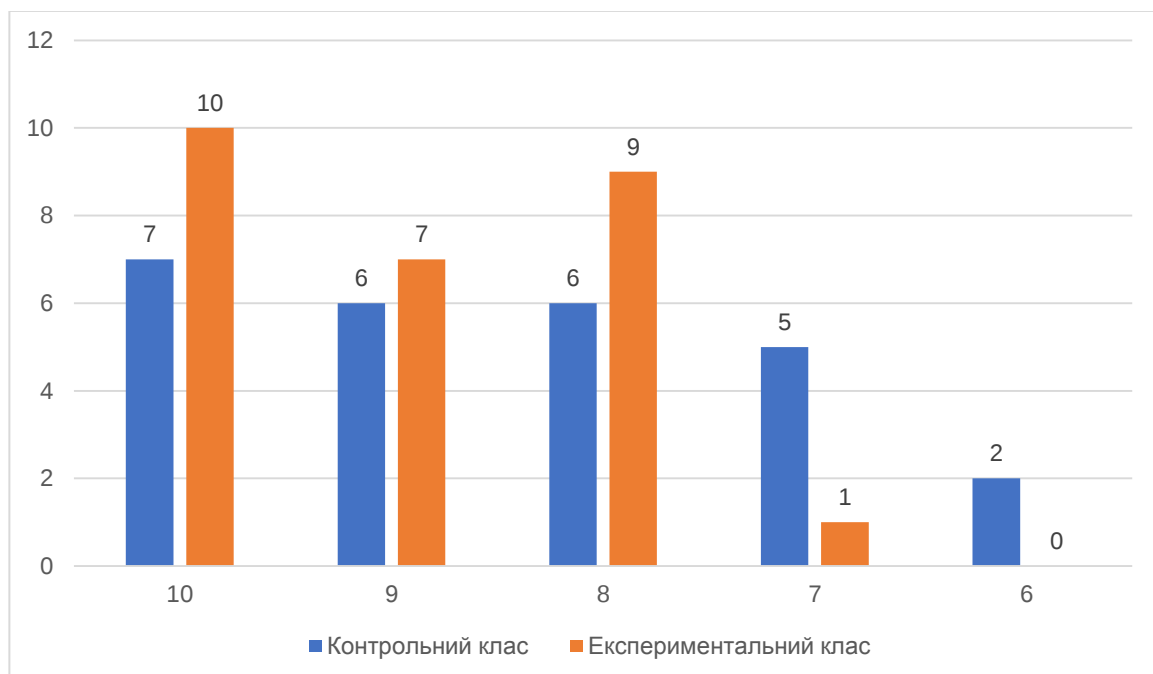

Рис. 3.12: Персональний рівень патріотизму (самооцінка – контрольний етап)

Тест з базових знань з історії України на контрольному етапі дозволив визначити динаміку експериментального класу за рахунок переходу учнів з

об'єктивно низьким рівнем знань у групу з середнім рівнем знань (Рисунок 3.13).

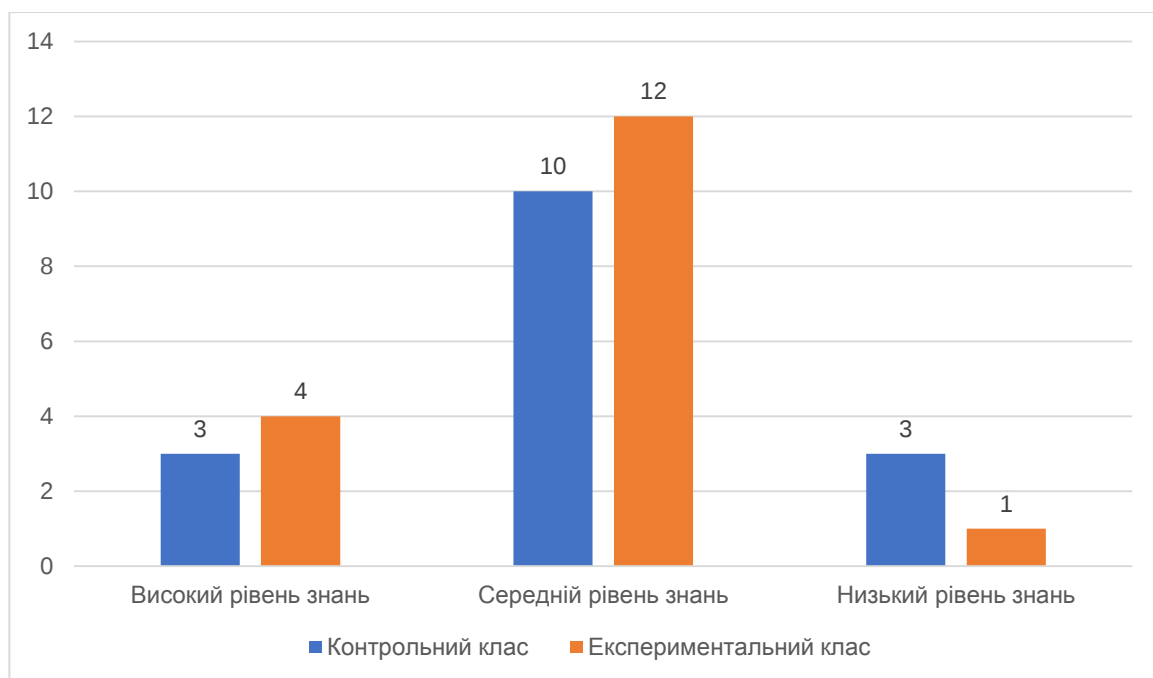

Рис. 3.13: Правильність відповідей з тесту (контрольний етап)

В цілому, отримані результати свідчать про об'єктивний і суб'єктивний позитивний вплив гурткової роботи на рівень національно-патріотичного виховання учнів середньої школи: за 2 місяці вдалося досягти зрушень на найнижчих етапах, впливаючи як на свідомість учнів щодо оцінки власної держави та ролі дитини в ній, так і покращити загальні знання з історії України, національного розвитку та особливостей розвитку України.

Об'єктивний виражається у позитивній динаміці щодо збільшення рівня знань з історії України, так як ці заняття входили у гурток з національно-патріотичного виховання: суттєво скоротився відсоток з низьким рівнем знань за рахунок його переходу до середнього рівня знань; на 25% виріс високий рівень знань.

Суб'єктивний рівень виражається в результатах опитувальника, в якому учні самовиражали відношення до держави, свою оцінку важливості окремих аспектів в ній – за даними контрольного етапу, значно поменшала кількість низьких балів та результатів, що говорить про позитивну динаміку впливу обраної форми роботи з учнями.

Висновки до Розділу 3

Готовність вчителів до впровадження національно-патріотичного виховання школярів являє собою ключовий чинник у процесі формування патріотично свідомої молоді, здатної усвідомлювати та підтримувати національні цінності в сучасних умовах. Вчителі відіграють важливу роль не тільки як транслятори знань, але й як носії національної ідентичності, що впливає на виховання моральних і етичних засад учнів. Важливість національно-патріотичного виховання зростає в умовах військової агресії, яка ставить перед освітньою системою нові виклики, пов'язані із необхідністю адаптації навчальних підходів та методів до сучасних реалій.

Водночас дослідження показують, що готовність вчителів до реалізації відповідних виховних програм значною мірою залежить не тільки від їхніх професійних навичок, але й від особистісних якостей, таких як патріотизм, емпатія, і здатність критично мислити. Незважаючи на високу мотивацію багатьох педагогів до впровадження патріотичних ініціатив, на практиці існують значні труднощі, зокрема відсутність належної матеріально-технічної бази, недостатня підтримка з боку адміністрації навчальних закладів і недосконала система підготовки педагогів.

У зв'язку з цим виникає необхідність систематичної підготовки вчителів через участь у тренінгах, семінарах, а також створення методичних рекомендацій, що сприятимуть їхній професійній компетентності. Особливу увагу слід приділити інтеграції патріотичних тем у навчальні програми з історії, літератури, суспільних і гуманітарних дисциплін. Крім того, важливим аспектом є здатність вчителів використовувати сучасні інформаційні технології та медіаосвіту для протидії дезінформації та формування критичного мислення в учнів.

З огляду на повномасштабні військові дії, які Україна нині переживає, особливого значення набуває готовність вчителів надавати психологічну підтримку учням, які стикаються з травматичними подіями. Це вимагає від педагогів володіння методами стресостійкості та психологічної допомоги, що є важливим елементом забезпечення емоційної стабільності учнів. У цьому контексті важливо також залучати батьків і місцеві громади до виховного процесу, що дозволить сформувати більш системний і узгоджений підхід до національно-патріотичного виховання молоді.

Таким чином, комплексний підхід до підготовки вчителів у цій сфері, їх професійний розвиток і інтеграція національно-патріотичних компонентів в освітню систему є необхідною умовою для формування молоді, здатної захищати та розвивати свою країну.

Експериментальне дослідження ефективності гурткової роботи для національно-патріотичного виховання учнів показало, що участь школярів у спеціально організованих позакласних заняттях суттєво впливає як на об'єктивний рівень їх знань з історії України, так і на суб'єктивне сприйняття національних цінностей та патріотичних почуттів. Порівняння результатів контрольного та експериментального класів свідчить про значні позитивні зрушення серед учнів, які брали участь у гуртковій роботі.

Зокрема, дослідження продемонструвало, що рівень знань з історії України в експериментальному класі після двомісячного курсу значно покращився. Зменшилася кількість учнів з низьким рівнем знань, які перейшли до категорії з середніми знаннями, а кількість учнів з високим рівнем знань зросла на 25%. Така динаміка вказує на об'єктивний вплив гурткових занять, які включали навчальні активності з історії України, на розвиток знань учнів.

Поряд із підвищенням знань, експериментальне дослідження засвідчило зростання суб'єктивної оцінки учнями власного патріотизму та національної свідомості. Після участі в гуртковій роботі школярі експериментального класу стали більш впевненими у своїх знаннях про

історію України, що підтверджується результатами самооцінки. Зросла кількість учнів, які високо оцінюють свої знання, тоді як кількість тих, хто оцінював їх як недостатні, зменшилася. Аналогічно, було відзначено підвищення рівня гордості за свою країну та збільшення усвідомлення важливості збереження культурної спадщини України.

Особливо варто відзначити зростання рівня патріотичних почуттів, що підтверджується результатами опитувань, в яких учні висловлювали своє ставлення до країни, її культурної спадщини та власного внеску у збереження національних цінностей. За результатами контрольного етапу значно зменшилася кількість низьких оцінок власного патріотизму, тоді як кількість високих оцінок зросла, що свідчить про позитивні зміни у світогляді та емоційному сприйнятті учнів.

Таким чином, отримані результати дозволяють зробити висновок, що гурткова робота є ефективним інструментом для національно-патріотичного виховання учнів середньої школи. Завдяки таким заняттям вдалося не тільки покращити рівень знань про історію та культурну спадщину України, але й сформувати у школярів більш глибоке розуміння важливості збереження національних цінностей і підвищити їх патріотичні почуття.

ВИСНОВКИ

У даному дослідженні було здійснено всебічний та поглиблений аналіз, спрямований на вивчення фундаментальних аспектів, що стосуються цілей, завдань та основних векторів національно-патріотичного виховання. Встановлено, що процес національно-патріотичного виховання дітей являє собою складну, багаторівневу та цілеспрямовану систему, яка охоплює діяльність різноманітних інституцій, серед яких особливе значення мають органи державного управління, освітні установи, громадські організації, а також родина. Кожен з цих компонентів виконує специфічну роль у процесі формування національної ідентичності та патріотичної свідомості молодого покоління, що вимагає скоординованих зусиль задля досягнення узгоджених цілей.

З метою комплексного дослідження проблематики було проаналізовано нормативно-правову базу, яка регламентує національно-патріотичне виховання учнів старших класів. Даний аналіз дозволив ідентифікувати ключові законодавчі акти та програми, що виступають основою для реалізації

освітньо-виховних завдань у цій сфері. Важливо зазначити, що ці нормативні документи визначають певні стратегічні орієнтири та вимоги щодо організації виховного процесу, а також наголошують на необхідності впровадження національно-патріотичних цінностей у структуру освітнього процесу.

У нашому дослідженні також приділено особливу увагу необхідності формування моральних, етичних та духовних ідеалів у межах виховного процесу. Значущим є те, що опанування цих цінностей має здійснюватися не лише на рівні теоретичних знань, а й через практичні дії, що передбачає використання активних та інтерактивних методів навчання. Останні ґрунтуються на принципах особистісно-орієнтованої педагогіки, що сприяє глибшому усвідомленню та засвоєнню учнями тих цінностей, які формуються в межах національно-патріотичного виховання.

Цінності, що виникають у межах національно-патріотичного виховання, не повинні залишатися лише на рівні теоретичних концепцій, а мають активно інтегруватися в освітній простір, реалізуючись через різноманітні форми діяльності учнівської молоді. Така інтеграція забезпечує глибинне проникнення національно-патріотичних ідей у всі аспекти соціокультурного життя учнів, сприяючи формуванню їх як свідомих, відповідальних громадян, здатних до активної участі в суспільних процесах. Таким чином, національно-патріотичне виховання виступає стратегічним інструментом формування активної громадянської позиції молоді, що має значущий вплив не лише на освітню систему, а й на суспільство в цілому. Патріотичне виховання молодого покоління стає гарантом соціальної стабільності та сталого розвитку держави.

Другий розділ цього дослідження присвячений глибокому аналізу методологічних засад, що лежать в основі національно-патріотичного виховання у сфері позаурочної діяльності. Цей аспект набуває особливої значущості в контексті сучасних соціально-політичних реалій України, оскільки різноманітні методи та форми, що розглядаються в дослідженні,

дозволяють провести всебічний аналіз ключових компонентів виховного процесу, спрямованого на формування відповідальної, свідомої та патріотично налаштованої молоді.

В умовах воєнного стану, який триває в Україні, зростає гостра необхідність у посиленому формуванні національної самосвідомості серед учнів. Це передбачає не лише усвідомлення ними своєї належності до українського народу, але й глибоке розуміння таких ключових ідеалів, як свобода, рівність і людська гідність, що є основоположними цінностями сучасного суспільства. Важливим аспектом у цей критичний час стає розвиток національної ідентичності, заснованої на знаннях про історію, культуру та традиції українського народу. Особливого значення також набуває утвердження поваги та любові до української мови, яка функціонує не лише як засіб комунікації, але і як важливий складник національної самосвідомості.

В умовах інформаційного середовища, насиченого численними загрозами, критично важливою стає медіаосвіта та забезпечення інформаційної безпеки учнів. Молодь повинна навчитися критично оцінювати інформацію, обирати достовірні джерела і здійснювати свідомі медіавзаємодії, що дозволить їм ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах сучасної інформаційної війни. Відтак, медіаосвіта стає не лише важливим елементом особистісного розвитку, але й потужним засобом підвищення національної свідомості молодого покоління.

В контексті національно-патріотичного виховання надзвичайної уваги потребують діти та родини, які вимушено перемістилися з регіонів, що постраждали внаслідок збройного конфлікту. Ці молоді особи часто зіштовхуються з комплексними труднощами адаптації до нових життєвих обставин, що вимагає не лише надання базових соціальних умов, але й активного залучення їх до різноманітних соціально-активних проєктів, волонтерської діяльності, флешмобів та інших ініціатив, спрямованих на підтримку Збройних Сил України. Така інтеграція сприятиме їх соціалізації,

допоможе створити нові соціальні зв'язки та зміцнити почуття належності до нової громади, що є критично важливим фактором успішної адаптації в новому середовищі.

Значний акцент також слід зробити на створенні сприятливих умов для інтелектуального, творчого та фізичного розвитку цих дітей. Необхідно забезпечити їм можливості для самореалізації, що сприятиме не лише підвищенню їхньої самооцінки, але й формуванню відчуття відповідальності за майбутнє своєї держави. У цьому зв'язку інституційні ініціативи, спрямовані на підтримку позашкільної діяльності, мають стати фундаментом для залучення молоді до активної громадської участі.

Таким чином, у відповідь на сучасні виклики, національно-патріотичне виховання має базуватися на синтезі знань, досвіду та емоційної підтримки, що дозволить молоді не лише усвідомити свою ідентичність, але й долучитися до суспільних процесів, які відбуваються в Україні. Формування почуття єдності, солідарності та патріотизму, що особливо актуальне в умовах криз та викликів, повинно стати головним пріоритетом для педагогів, батьків і громади в цілому. Це робить національно-патріотичне виховання ключовим чинником у формуванні нової генерації свідомих громадян, здатних ефективно відповідати на виклики часу та активно сприяти розвитку своєї держави.

Готовність педагогів до впровадження національно-патріотичного виховання школярів є критичним компонентом процесу формування патріотично свідомої молоді, здатної не лише усвідомлювати, але й підтримувати національні цінності в сучасних умовах. Учителі, виступаючи не лише трансляторами знань, але й носіями національної ідентичності, здійснюють вплив на формування морально-етичних засад учнів. Зростання значущості національно-патріотичного виховання набуває особливої актуальності в умовах військової агресії, що змушує освітню систему адаптувати навчальні підходи та методики до нових реалій.

Дослідження свідчать про те, що готовність педагогів до реалізації виховних програм, орієнтованих на патріотизм, є залежною не лише від їхніх професійних навичок, але й від особистісних якостей, таких як патріотизм, емпатія та критичне мислення. Хоча багато вчителів виявляють високу мотивацію до впровадження патріотичних ініціатив, у практичному вимірі виникають суттєві перешкоди, зокрема відсутність належної матеріально-технічної бази, недостатня підтримка з боку адміністрації навчальних закладів та недосконала система підготовки педагогів.

Це підкреслює нагальну потребу в систематичній підготовці вчителів, що передбачає участь у тренінгах і семінарах, а також розробку методичних рекомендацій, які сприятимуть підвищенню їхньої професійної компетентності. Особливу увагу слід приділити інтеграції патріотичних тем у навчальні програми з історії, літератури, суспільних та гуманітарних дисциплін. Важливим також є розвиток навичок використання сучасних інформаційних технологій та медіаосвіти для боротьби з дезінформацією та формування критичного мислення серед учнів.

В умовах нинішніх військових дій в Україні особливо актуальною є готовність вчителів надавати психологічну підтримку учням, які зазнають травматичних переживань. Це вимагає від педагогів оволодіння методами стресостійкості та психологічної допомоги, що є критично важливими для забезпечення емоційної стабільності учнів. У цьому контексті залучення батьків і місцевих громад до виховного процесу також є важливим, оскільки це сприятиме формуванню більш системного та узгодженого підходу до національно-патріотичного виховання молоді.

Отже, комплексний підхід до підготовки вчителів, їх професійний розвиток та інтеграція національно-патріотичних компонентів в освітню систему є необхідними умовами для формування молоді, здатної захищати та розвивати свою країну.

Експериментальне дослідження, спрямоване на оцінку ефективності гурткової роботи в контексті національно-патріотичного виховання учнів,

виявило, що участь школярів у спеціально організованих позакласних заняттях суттєво впливає як на об'єктивні знання з історії України, так і на суб'єктивне сприйняття національних цінностей та патріотичних почуттів. Порівняльний аналіз результатів контрольного та експериментального класів засвідчує значні позитивні зрушення серед учнів, які брали участь у гуртковій діяльності.

Зокрема, результати показали, що рівень знань з історії України в експериментальному класі за підсумками двомісячного курсу суттєво зріс. Зменшилася кількість учнів з низьким рівнем знань, які підвищилися до категорії з середніми знаннями, а частка учнів з високим рівнем знань зросла на 25%. Така динаміка свідчить про об'єктивний вплив гурткових занять, що включали навчальні активності з історії України, на розвиток знань учнів.

Окрім покращення знань, експериментальне дослідження виявило зростання суб'єктивної оцінки власного патріотизму та національної свідомості серед учнів. Після участі в гуртковій діяльності школярі експериментального класу стали більш впевненими у своїх знаннях про історію України, що підтверджується даними самооцінки. Зросла кількість учнів, які високо оцінюють свої знання, тоді як частка тих, хто вважає їх недостатніми, зменшилася. Аналогічно, зафіксовано підвищення рівня гордості за свою країну та усвідомлення важливості збереження культурної спадщини України.

Особливу увагу варто приділити зростанню патріотичних почуттів, що підтверджується результатами опитувань, у яких учні висловлювали своє ставлення до країни, її культурної спадщини та власного внеску в збереження національних цінностей. За результатами контрольного етапу значно зменшилася кількість низьких оцінок власного патріотизму, тоді як частка високих оцінок зросла, що свідчить про позитивні зміни у світогляді та емоційному сприйнятті учнів.

Отже, отримані результати дають підстави стверджувати, що гурткова робота є ефективним інструментом для національно-патріотичного

виховання учнів середньої школи. Завдяки цим заняттям вдалося не лише покращити рівень знань про історію та культурну спадщину України, а й сформувати у школярів глибше усвідомлення важливості збереження національних цінностей і підвищити їх патріотичні почуття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арабаджи, І. М. (2021). Виклики та методичні аспекти дистанційних заходів з національно-патріотичного виховання в умовах пандемії та карантину. **Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні**. Матеріали VII обласної науково-практичної конференції, 77–81.
2. Артеменко, Л. (2018). Сучасне розуміння патріотичного виховання. **Педагогічний альманах: збірник праць молодих науковців**, (1), 9–13. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.
3. Бедрій, Х. В. (2019). Позаурочна виховна робота в системі формування патріотичних почуттів у школярів. **Педагогічні науки: теорія і практика виховання**, (LXXXVIII), 69–71.
4. Бех, І. Д. (2006). **Виховання особистості: сходження до духовності**. Київ: Либідь.

5. Бех, І. Д. (2015). Концептуальні засади формування у школяра особистісних цінностей. **Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах.** Матеріали звітної науково-практичної конференції, 253. Київ: Наукова Думка.
6. Бех, І. Д., & Чорна, К. І. (2014). **Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.** Київ: Освіта.
7. Биковська, О. В. (2018). **Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи.** Київ: ІВЦ АЛКОН.
8. Бондаренко, Н. В. (2019). Цінності об'єднаної Європи та їх формування в Українській новій школі. **Science progress in European countries: new concepts and modern solutions.** Papers of the 8th International Scientific Conference (July 12, 2019), 62–74. Stuttgart. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716727>
9. Бондаренко, Н. В., & Косянчук, С. В. (2018). Соціальний аспект формування українськомовної компетентності старшокласників. **Гуманітарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка**, (3), 99–113.
10. Бондаренко, Н. (2022). Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національно-патріотичного виховання. **Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики**, 1–13. Суми: КЗ Сумський ОППО. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731118>
11. Бондаренко, Н. (2022). Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти. **Обдаровані діти – скарб нації!** Матеріали III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–23 серпня 2022 р.), 139–149. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816>
12. Бондаренко, Н., & Косянчук, С. (2018). Феномен українськомовної компетентності: психодидактика педагогічних технологій у процесі

- соціалізації і самовизначення особистості. **Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти**, 11–16. Умань: ВПЦ «Візаві».
- 13.Боришевський, М. Й. (2016). Духовність – міра зрілості особистості. **Педагогічна газета**, (1), 3–5.
- 14.Вугрич, В. П. (2015). До питання про природу і сутність патріотизму. **Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах**. Матеріали звітної науково-практичної конференції, 234. Київ: Наукова Думка.
- 15.Грабовський, С. (2018). Якими були насправді традиційні цінності? **День**, (105-106), 11.
- 16.Долга, О. Д. (2021). Українська національна ідентичність: освітні виклики та цивілізаційні перспективи. **Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні**. Матеріали VII обласної науково-практичної конференції, 105–109.
- 17.**Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні**: Матеріали VII обласної науково-практичної конференції (у 2-х томах). (2021). Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа».
- 18.Євдокімова, О. В., Тищенко, Л. М., & Рибалка, Л. Д. (2021). Формування патріотичних почуттів здобувачів освіти засобами пошуково-дослідницької діяльності. **Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні**. Матеріали VII обласної науково-практичної конференції, 110–117.
- 19.Журба, К. О. (2013). Взаємодія сім'ї і школи у вихованні гідної людини. **Шкільний світ**, (18), 4–7.
- 20.**Закон України «Про загальну середню освіту»**. (Дата звернення: 29.05.2024). Режим доступу: <https://zakononline.com.ua/documents/show/205470594352>

21. **Закон України «Про освіту» зі змінами 2024 рік.** (Дата звернення: 29.05.2024). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214519#Text>
22. Захаренко, С., & Коваленко, О. (2013). Формування громадянина-патріота у педагогічній системі. **Рідна школа**, (6), 36–40.
23. Коновальчук, І. М. (2019). Психолого-педагогічна культура взаємодії батьків з дітьми. **Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка**. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 212–216. Суми: Вид-но «Мрія».
24. **Конституція України.** (Дата звернення: 29.05.2024). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр#Text>
25. **Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді:** Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. (2015). **Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України**, (8), 87–95.
26. Кузьменко, Т. (2019). **Успішні управлінські практики для вчителів.** Київ: Педагогічна думка.
27. Коляденко, С. В. (2016). Виховання патріотизму в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. **Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології**, (7), 110-115.
28. Кондратенко, М. І. (2017). Проблеми виховання національної самосвідомості в сучасній українській школі. **Психолого-педагогічні науки**, (9), 62-67.
29. Корнієнко, Т. В. (2018). Формування громадянської компетентності учнів у контексті патріотичного виховання. **Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету**, (147), 145-151.
30. Костюк, Г. С. (2019). Громадянське виховання молоді: проблеми і перспективи. **Гуманітарні науки**, (4), 98-102.

- 31.Кравченко, В. В. (2017). Виховання патріотизму в контексті сучасної освітньої парадигми. **Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету**, (58), 73-77.
- 32.Лазарєв, М. М. (2016). Методика патріотичного виховання у старшій школі. **Проблеми сучасної педагогіки**, (3), 45-49.
- 33.Лисенко, І. О. (2018). Використання засобів масової інформації у вихованні громадянськості молоді. **Соціально-психологічні науки**, (10), 134-137.
- 34.Мельник, Л. М. (2020). Національно-патріотичне виховання учнів в умовах децентралізації освіти. **Педагогіка і психологія освіти**, (6), 97-102.
- 35.Миколайчук, Ю. В. (2019). Патріотичне виховання молоді як складова частина національної безпеки України. **Безпека життєдіяльності**, (11), 27-32.
- 36.Мороз, О. Г. (2018). Громадянське виховання у школах: виклики та перспективи. **Сучасна педагогіка**, (5), 21-25.
- 37.Олійник, В. А. (2020). Патріотичне виховання як засіб соціальної адаптації підлітків. **Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка**, (11), 59-64.
- 38.Павленко, І. М. (2019). Виховання громадянської відповідальності у молоді: теорія і практика. **Гуманітарні науки**, (2), 38-42.
- 39.Піддубний, С. В. (2017). Виховання патріотизму через участь у громадських організаціях. **Соціальна педагогіка**, (4), 84-89.
- 40.Пінчук, О. В. (2020). Роль національних традицій у патріотичному вихованні молоді. **Педагогічні науки**, (12), 78-83.
- 41.Романенко, Л. П. (2018). Формування патріотичної свідомості учнів на уроках історії України. **Історія та громадянська освіта**, (7), 56-59.
- 42.Савченко, О. В. (2017). Методичні аспекти патріотичного виховання в загальноосвітніх школах. **Педагогічна теорія та практика**, (9), 44-48.

- 43.Сидоренко, Т. М. (2018). Патріотичне виховання молоді: основні тенденції та перспективи. **Науковий вісник Ужгородського національного університету**, (145), 150-155.
- 44.Хмельницька, А. В. (2017). Етноконцептуальна модель виховання в контексті історії педагогіки. **Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки**, (2(57)), 503–507.
- 45.Цуркан, Т. (2021). Проблема співвідношення культури і національної самосвідомості. **Проблеми теорії і практики управління**, (1(27)), 34–39.
- 46.Чепурна, Н. М. (2010). Шляхи формування патріотизму учнівської молоді. **Педагогічний вісник**, (1), 12–15.
- 47.Чорна, К. І. (2010). Патріотичне виховання старшокласників у позаурочній діяльності. **Педагогічний вісник**, (1), 16–18.
- 48.Шептицький, А. (2015). **Література в Україні: її значення та функції**. Київ: Культура.
- 49.Шиян, Р. Б. (2020). Патріотичне виховання як основа національної свідомості. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського університету.
- 50.Юрченко, О. В. (2019). Формування громадянської позиції та патріотизму в молоді. **Вісник педагогічних наук**, (12), 101-104.
- 51.Якименко, А. В. (2018). Виховання громадянської відповідальності у школярів. Одеса: Одеський національний університет.
- 52.Яковенко, І. (2021). Патріотизм як педагогічна проблема сучасності. **Педагогічний вісник**, (1), 17-22.
- 53.Ярошенко, Л. О. (2019). Особливості патріотичного виховання студентської молоді в умовах глобалізації. **Наукові праці**, (6), 45-49.
- 54.Яценко, Н. М. (2017). Громадянське виховання в освітніх установах України. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова.
- 55.Яценко, С. І. (2020). Патріотичне виховання в системі загальної середньої освіти. Вінниця: ВДТУ.

**ДОДАТОК А: ОПИТУВАЛЬНИК ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ДО
ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПОНЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

- Як ви оцінюєте свої знання про національно-патріотичне виховання?

Високий рівень

Середній рівень

Низький рівень

- Чи відчуваєте ви необхідність у додатковому навчанні з питань національно-патріотичного виховання?

Так

Ні

- Які методи національно-патріотичного виховання ви використовуєте у своїй практиці?

Проекти

Групові дискусії

Відвідування пам'ятних місць

Інші (вказіть): _____

• Як ви оцінюєте роль національно-патріотичного виховання у розвитку особистості учня?

Дуже важлива

Важлива

Неважлива

• Чи плануєте ви інтегрувати компоненти національно-патріотичного виховання у свої уроки?

Так

Ні

Не впевнений(а)

• Які теми національно-патріотичного виховання ви вважаєте найбільш актуальними для ваших учнів?

Історія України

Культура та традиції

Правила поведінки громадянина

Інші (вказіть): _____

• Чи маєте ви доступ до матеріалів і ресурсів для впровадження національно-патріотичного виховання?

Так

Ні

• Як часто ви обговорюєте питання національно-патріотичного виховання з колегами?

Регулярно

Час від часу

Ніколи

• Чи є у вашій школі програми або ініціативи, спрямовані на національно-патріотичне виховання?

Так

Ні

- Які труднощі ви спостерігаєте при впровадженні національно-патріотичного виховання?

Відсутність ресурсів

Брак підтримки з боку адміністрації

Непідготовленість учнів

Інші (вказіть): _____

- Як ви оцінюєте готовність ваших учнів до участі у заходах, пов'язаних з національно-патріотичним вихованням?

Висока готовність

Середня готовність

Низька готовність

- Чи проводите ви заходи, присвячені національно-патріотичному вихованню (уроки, виховні години, конкурси)?

Так

Ні

- Як ви ставитеся до використання сучасних технологій для навчання з теми національно-патріотичного виховання?

Позитивно

Нейтрально

Негативно

- Чи вважаєте ви, що національно-патріотичне виховання має бути частиною навчальної програми?

Так

Ні

- Як часто ви підвищуєте свою кваліфікацію в питаннях національно-патріотичного виховання?

Регулярно

Час від часу

Ніколи

- Чи обговорюєте ви з учнями значення національно-патріотичного виховання?

Так

Ні

- Яка форма роботи з учнями вам здається найбільш ефективною для виховання патріотизму?

Практичні заняття

Теоретичні заняття

Інші (вказіть): _____

- Які результати ви спостерігаєте у ваших учнів після впровадження національно-патріотичного виховання?

Позитивні зміни

Ніяких змін

Негативні зміни

- Які рекомендації ви б дали щодо покращення національно-патріотичного виховання у вашій школі?

- Що б ви хотіли змінити у своїй практиці для покращення національно-патріотичного виховання?

**ДОДАТОК Б: ОПИТУВАЛЬНИК УЧНІВ ЩОДО СФОРМОВАНOSTІ
РІВНЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

1. Як ти розумієш поняття "патріотизм"?

Відкрите питання для самовираження.

2. Що для тебе означає бути патріотом України?

Відкрите питання.

3. Як ти оцінюєш свої знання про історію України?

- а) Дуже добре
- б) Добре
- с) Задовільно
- d) Погано

4. Чи відчуваєш ти гордість за свою країну під час державних свят?

- а) Завжди
- б) Іноді
- с) Рідко
- d) Ніколи

5. Чи знаєш ти, які національні символи має Україна (прапор, герб, гімн)?

- а) Так, всі
- б) Деякі
- с) Ні

6. Як часто ти береш участь у заходах, пов'язаних з національно-патріотичним вихованням (уроки, святкові заходи, гуртки)?

- а) Часто
- б) Іноді
- с) Рідко
- d) Ніколи

7. Які державні символи України ти знаєш? (Можна вибрати кілька варіантів)

- а) Прапор
- б) Герб
- с) Гімн
- d) Не знаю жодного

8. Яке значення для тебе має українська мова як державна мова?

Відкрите питання.

9. Як ти оцінюєш свою участь у волонтерських або благодійних заходах на підтримку України?

- а) Активно беру участь
- б) Іноді допомагаю
- с) Рідко долучаюсь
- d) Не беру участі

10. Чи відвідував(ла) ти заходи, присвячені Дню незалежності України або іншим національним святкам?

- а) Так
- б) Ні

11. Наскільки для тебе важливе збереження культурної спадщини України?

(Шкала 1-5, де 1 – "не важливо", 5 – "дуже важливо")

12. Чи знаєш ти про видатних діячів історії України? Якщо так, кого саме?

Відкрите питання.

13. Чи є в тебе улюблений герой або історична постать, пов'язана з Україною? Якщо так, хто це?

Відкрите питання.

14. Як ти вважаєш, які риси має справжній патріот України?

Відкрите питання.

15. Чи вважаєш ти, що національно-патріотичне виховання допомагає зміцнити любов до своєї країни?

- а) Так
- б) Ні
- с) Не впевнений(а)

16. Чи хотів(ла) би ти брати участь у заходах з національно-патріотичного виховання частіше?

- а) Так
- б) Ні
- с) Важко сказати

17. Які заходи або активності, на твою думку, найбільше сприяють вихованню патріотизму?

Відкрите питання.

18. Як ти оцінюєш свій рівень знань про сучасні події в Україні?

- а) Високий
- б) Середній
- с) Низький

19. Як ти вважаєш, чи достатньо часу у школі приділяється національно-патріотичному вихованню?

- а) Так, достатньо
- б) Мало часу
- с) Зовсім не приділяється

20. Як би ти оцінив(ла) свій рівень патріотизму на шкалі від 1 до 10?

Шкала від 1 (низький рівень) до 10 (дуже високий рівень).

ДОДАТОК В: ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ

1. Коли було проголошено незалежність України?
 - а) 24 серпня 1990 року
 - б) 24 серпня 1991 року
 - с) 1 грудня 1991 року
 - д) 28 червня 1996 року
2. Хто був першим президентом незалежної України?
 - а) Леонід Кравчук
 - б) Віктор Ющенко
 - с) Леонід Кучма
 - д) Володимир Зеленський
3. Які кольори має державний прапор України?

- a) Синій і білий
 - b) Жовтий і чорний
 - c) Синій і жовтий
 - d) Червоний і чорний
4. Який текст є гімном України?
- a) "О, Україно, моя рідна земле"
 - b) "Ще не вмерла України"
 - c) "Молитва за Україну"
 - d) "Нова радість стала"
5. Хто автор слів гімну України?
- a) Павло Чубинський
 - b) Михайло Вербицький
 - c) Тарас Шевченко
 - d) Іван Франко
6. Який документ є основним законом України?
- a) Декларація про державний суверенітет
 - b) Конституція України
 - c) Універсал Центральної Ради
 - d) Закон про відновлення незалежності
7. Коли відзначається День Конституції України?
- a) 24 серпня
 - b) 22 січня
 - c) 28 червня
 - d) 1 грудня
8. Хто є засновником Київської Русі?
- a) Володимир Великий
 - b) Ярослав Мудрий
 - c) Олег Віщий
 - d) Святослав Ігорович
9. Який князь охрестив Русь?

- a) Святослав Ігорович
- b) Володимир Великий
- c) Ярослав Мудрий
- d) Олег Віщий

10. Коли була прийнята перша Конституція України?

- a) 1991 рік
- b) 1996 рік
- c) 2004 рік
- d) 1990 рік

11. Як називається найвища законодавча установа України?

- a) Верховна Рада
- b) Кабінет Міністрів
- c) Президент України
- d) Конституційний Суд

12. Хто був автором Конституції Пилипа Орлика?

- a) Пилип Орлик
- b) Іван Мазепа
- c) Богдан Хмельницький
- d) Петро Сагайдачний

13. Яка з цих постатей була українським гетьманом?

- a) Іван Мазепа
- b) Тарас Шевченко
- c) Григорій Сковорода
- d) Леся Українка

14. Який із цих українських діячів був поетом та художником?

- a) Іван Франко
- b) Тарас Шевченко
- c) Павло Тичина
- d) Василь Симоненко

15. Хто був видатним українським полководцем і переможцем у битві під Хотиним?

- a) Іван Мазепа
- b) Петро Сагайдачний
- c) Богдан Хмельницький
- d) Михайло Драгоманов

16. Яке місто є столицею України?

- a) Харків
- b) Львів
- c) Дніпро
- d) Київ

17. Яка сучасна подія в Україні вплинула на створення державної програми підтримки ветеранів?

- a) Помаранчева революція
- b) Революція Гідності
- c) Євроінтеграція
- d) Повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році

18. Який сучасний український спортсмен є багаторазовим чемпіоном світу з боксу?

- a) Василь Ломаченко
- b) Олександр Усик
- c) Андрій Шевченко
- d) Сергій Бубка

19. Яке з цих міст є одним із основних центрів науково-технічного розвитку України?

- a) Одеса
- b) Харків
- c) Ужгород
- d) Вінниця

20. Хто з цих діячів є лауреатом Нобелівської премії миру?

- a) Володимир Зеленський
- b) Михайло Горбачов
- c) Борис Патон
- d) Ірина Бекешкіна